

23 [Reseberättelse I–II]

❖ 1 ❖

I.⁹²³

Inbäddad i en sandig steppdal och rundt omkring omgifwen af nakna kullar ligger *Minusinsk* wid en gren af Jenisej, som i sig upptager den lilla floden *Minusa*.^{lxvii} Staden är ännu hwad den war under Stepanows tid: en *ville champêtre*, och dess förnämsta prydnad utgöres kanske af de rika blomster, som prunka på torg, gator, ja till och med på många tak. Nästan helt och hållet i saknad af offentliga byggnader består staden till ❖ 2 ❖ större delen af små, eländiga hus, som äro uppbyggda i half-tatarisk styl: med höga tak och låga väggar. Dessa kojor herbergera utom en obetydlig embetsmanna-personal och några få köpmän endast fattiga borgare, hvilka både till sitt yrke och sin bildning äro idel bönder. Sin största märkvärdighet äger *Minusinsk*⁹²⁴ måhända derigenom, att man här på en klar och wacker dag kan med blotta ögonen urskilja de Sajanska bergens snöbetäckta toppar.

---

lxvii. Om uppkomsten af namnet *Minusa* förtälja Tatarerne, att tvenne bröder af det "gamla folket" (Tschud) hade råkat i strid med hvarandra angående några lägenheter wid floden och derunder hvardera utropat: "min usa, min usa!" Detta uttryck trodde man i Tschudspråket beteckna: "min andel", och det wore då identiskt med det Finska: "minun osa."

923 The mscr SKSA A721 consists of two notebooks, which were made by folding sheets of paper measuring 21.5 x 26 cm in two to make pages of 13 x 21.5 cm. The first notebook contains 56 pages and the other one 45 pages. A third notebook that should belong to the travel report has not been preserved. Castrén sent at least the second part to Sjögren on 1/13 December 1847. Parts I–II were published in *Morgonbladet* 86–93/1848 (9, 13, 16, 20, 23, 27, 30 Nov., 4 Dec.) and Castrén 1855: 291–332, and in German in the *Bulletin* of the Academy of Sciences in St Petersburg. Castrén 1848k; 1848n.

924 *Minusinsk måhända* || *måhända Minusinsk*

- 925 The River Abakan flows into the Enisej from the left (south-west) at N53°43'53" E91°30'23". (TS)
- 926 The generic term 'Tatars' means several Turkic and also Mongolic tribes and peoples of Siberia. Here, the Sagaj Tatars, present-day Khakasses who still call themselves *tadar*. Ramstedt 1917: 2036–2037; Чертыков 2009. (TS)
- 927 *Ulus*, meaning approximately village. Here, the village of Ust'-Abakanskoe, i.e. the present-day city of Abakan at N53°43'17" E91°27'45". (TS)
- 928 *denna* || ~ lilla
- 929 *i det lilla* || inom
- 930 *annan dag Pingst* || Castrén 1857c: d. 12 (24) Maj 1847
- 931 The Sagajsk steppe is situated between the rivers Askiz and Ujbat and the Kačinsk steppe north of the Ujbat towards and past the River Erba. The largest steppe area, between the rivers Abakan, Tabat and Enisej, is called the Koibal or Abakan steppe. The River Askiz (Ru.)/Asxys (Khak.) joins the River Abakan from the left (west) at N53°7'34" E90°32'53" and the River Ujbat flows into the Abakan from the left (west) at N59°31'0" E91°10'54". The River Tabat runs into the Abakan from the right (south-east) at N53°5'25" E90°32'46". The River Erba runs into the Enisej at N54°22'58" E91°7'14". The village of Sagajskoe, however, is situated east of the Enisej at N53°38'32" E92°47'46". Латкинъ 1894b: 642; Краснов 1932: 459. (TS)
- 932 Meaning the Khakas Koibals, not to be confused with the

Några verst nedanom staden gjuter sig i Jenisej ifrån dess venstra sida en betydlig biflod, benämnd *Abakan*⁹²⁵. Å ömse sidor om denna flod nomadisera talrika Tatar-slågter⁹²⁶, och wid sjelfwa dess mynning står en uluss⁹²⁷, der man midt ibland

❖ 3 åtskilliga näfwertält warseblifver ❖ ett anständigt hus, som är den Katschinska Tatar-chefens cancellie (дума). Den som älskar en skön natur, torde med mig gerna utbyta staden Minusinsk emot denna⁹²⁸ uluss, hellst han här i⁹²⁹ det lilla cancelliet äfwen kan finna en tyst, fridfull, för vetenskapliga studier egnad boning. I denna uluss tillbragte jag under nästförflutna vår runda tre weckors tid och sysselsatte mig derunder med undersökningar öfver Tatarernes språk, seder, religiösa föreställningar m. m., som hörde till mitt wetenskapliga rese-ändamål. Derjemte sökte jag här under inflytande af wårsolens strålar uppfriska mina af sjukdom och ansträngning medtagna krafter.

Något wederqwickt till hellsan afreste jag ifrån nämnda uluss annan⁹³⁰ dag Pingst på en wäg, som ledde längs venstra stranden af Abakan utöfver

❖ 4 de Katschinska och Sagaiska⁹³¹ Tatar-stepperna. Wid sjelfwa afresan warseblef jag på motsatta sidan af Abakan en talrik samling af Tatarer, hvilka rörde sig af och an omkring en eldbrasa, upptänd wid slutningen af en hög kulle. Dessa Tatarer woro, såsom min skjutskarl upplyste, af den ryktbara Kojbal-stammen⁹³² och hade församlat⁹³³ sig på kullen, i afsigt att fira en fest till minne af en afliden anförwandt. Härom underrättad afbröt jag genaßt min resa, lät ro mig öfver elfven och begaf mig i sällskap med några Tatarer till den Kojbalska begravnings-festen. Under wägen lät jag mina följeslagare göra en kort framställning af så wäl Kojbalernes som öfriga Tatarers begravnings-sätt. De berättade, att wid ryktet om ett timadt dödsfall Tatarer i talrik mängd infinna sig för att åt den aflidne gräfwa en

❖ 5 graf. Hwarje Tatar anser för ❖ sin heligašte pligt att

med denna tjenst behedra den hädangångna, hwars⁹³⁴ egna anförwandter likwäl alldrig kunna deltaga i detta arbete. De nuwarande Tatarerne begrafva sina döda alltid på upphöjda ställen och äro mycket angelägna derom, att på de allmänna begrafningsplatserna samtliga grafkummlen⁹³⁵ fortlöpa i en och samma linie, samt att hvarje graf äger en östlig och västlig riktning. Hvad storleken beträffar, så äro de ny-tatariska grafvarne endast 2–4 arschin långa och sällan⁹³⁶ mera än en arschin djupa. För äldre personer timras in i sjelfva grafven en slags kiåta af träd, men Schamaner⁹³⁷ nedläggas wanligen i bar jord, och barn omlindas endast med näfwer.^{lxviii} ⁹³⁸ Den aflidne svepes hellst i silke eller annat finare tyg och påklädes sina bästa⁹³⁹ kläder. Enligt det nu gängse bruket måste den döda i sin graf intaga en liggande ställning, med ansigtet uppåtvändt och ögonen riktade åt öster. För hvarje lik gräfves med få undantag⁹⁴⁰ en skilld graf. Wid likets fötter nedlägges en sadel, hvarjemte ett förråd af brännvin, ost, kött, smör m. m. åtföljer såsom wägkost. Grafven fylles, såsom vanligt, med jord och förses med ett kummel af 1–2 fots höjd, som ofwantill täckes med sten och äger samma aflånga form, såsom sjelfva grafven.⁹⁴¹

Sedan den aflidne på anfördt wis blifvit nedlagd i jorden, tillställa de närwarande, hvilka till större delen bestå af den aflidnes anförwandter, vid sjelfva grafven ett gästabad, hvarvid hvarken sparas airán⁹⁴² eller annan förplägning. Detta gästabad firas wanligen tre dagar efter den hädangångnas död. På den tjugonde dagen församla sig anförwandterna för andra gången omkring grafven, för

lxviii. Flera Tatariska, Samojediska och Finska folkslag upphänga sina döda, i synnerhet barn, i kronan af lum-miga träd. Till detta ändamål tjenar företrädeswis lärkträdet, som jemväl af de nämnda folkslagen äras med offer och allehanda vördnads-betygelser.

Kamas-Koibal Samoyeds. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#Kamas; Функ 2009. (TS)

- 933 församlat [...] kullen || församlat sig
- 934 hwars [...] kunna || 1. men hans när[maste] || 2. hwars egna anförwandter kunna dock ej
- 935 grafkummlen || grafkummel
- 936 sällan || <nar>
- 937 Schamaner [...] omlindas || barn nedläggas wanligen i bar jord, omlindad[e]
- 938 Change in the footnote:
offer [...] vördnads-betygelser || en helig vördnad
- 939 bästa || 1. finast[e] || 2. raraste
- 940 undantag || ~ (se nedan)
- 941 It was still a common practice in the 19th century to furnish Tatar graves with different utensils for the dead. Валеев – Томилов 1996: 111–112. (TS)
- 942 Nowadays *ayran* means a beverage mixed of yogurt, water and salt, but below it can be seen that in Southern Siberia in the 1840s it was spirits made by distilling fermented cow's milk. Castrén also describes several times in his travel diaries people who had become intoxicated from drinking *ayran*, which means that its alcoholic content was significant. *Kumys* is equivalent to *ayran* but made of horse milk. Большая российская энциклопедия 16: 336–337 [Кумыс]; Харитонов & al. 2009: 58. (TS)

- 943 *likwäl* || redan
 944 *benen* || sina ben
 945 *airan deri* || deri airan
 946 *helt [...] en* || en
 947 *söndersliten* || i slarfvor

att genom ett dylikt gästabad begå den aflidnes minne. Samma ceremonie upprepas åter den fyr-tionde dagen, och wid detta tillfälle dödas äfven den aflidnes älsklings-häst, som på sin husbondes dödsdag erhållit sin frihet, men nu uppfångas ur någon bland ulussens tabuner. Hästen förtäres wid grafven och dess hufvud upphänges i spetsen af en stör, som är uppreßt i ändan af grafkumlet. Härpå firas ännu en minnesfest hundra dagar efter den aflidnes hädanfärd, och det war jußt en sådan fest Kojbalerna begingo wid den graf, dit jag nu styrde mina steg.

- 8 Här funnos församlade wid pass fyrtio gäster, bland hvilka en och hvar hade medfört till festen airan, kokt och stekt kött, ost, mjölk, smör och andra matvaror. Dessa håfvor woro likwäl⁹⁴³ wid min ankomst redan till större delen förtärda, och många bland gästerna lågo redan berusade på fältet. De som ännu stodo på benen⁹⁴⁴, rökte i all trygghet sina pipor och skakade med bedröfvad uppsyn sina toma airan-flaskor. Wid en af grafvarna – den sista i raden – suto höger om kumlet några qvinnor, hvilka ömsom åto, drucko, rökte, greto och sjöngo sorgesånger. En af dem war påtagligen den aflidnes enka, ty i minnet af sina fordna pligter utbredd hon feta ißer-skifwor på den hädangångne makens grafkummel och göt airan⁹⁴⁵ deri ur stora skålar. Midt emot henne satt på den venstra sidan om grafven 9 helt⁹⁴⁶ allena en ålderstigen qvinna med magra händer, skumma ögon, insjunkna kinder och darrande lemmar. Den gamla höll i handen en staf och war insvept i en grof, kolsvart, söndersliten⁹⁴⁷ mantel. Detta war den aflidnes moder, en sjuttioårig moder, som hade myllat ned i jorden sin ålderdoms stöd, sin enda trettioåriga son. Ej under således, att hon nu satt ensam wid grafven, och hvarken åt eller drack med de öfriga. Hon gret, klagade, slog sin staf emot kumlet och sporde den aflidne, hvi han haft hjerta att lemna sin gamla moder så wärnlös i lifvet. Tidt och ofta utsträckte hon sina magra armar,

famnade den toma luften och utbrast i ett wildt tju-
 10 på marken, och jag gladde mig redan i hoppet att
 den arma fått andas ut sin sista sorg, då hon åter
 uppsteg, kastade sig med armarna öfwer kumlet,
 uppref grafstenarna och tycktes wilja med wåld
 upprista ur jordens sköte den älskade sonen. Så ra-
 sade den öfwergifna modren i wild förtwiflan, tills
 ändteligen en ung Tatar af förbarmande lyftade
 henne upp i sin kärra och förde henne bort ifrån den
 sorgliga platsen. Men ännu en lång tid derefter hör-
 des Steppen genljuda af den bedröfvade modrens
 klagoljud.⁹⁴⁸

Sedan begrafningsgästerna efterhand börjat
 skingra sig, tog äfven jag mitt afträde från festen
 och återwände till mitt equipage. Detta bestod i en
 11 Tatarisk kärra, som war så illa inrättad, att jag
 derur ej kunde se åt någondera sidan om vägen,
 utan endast rakt fram i en och samma riktning.⁹⁴⁹
 Så sedd framtedde Steppen på en lång sträcka icke
 den ringaste ojemnhet på sin grönskande yta. Här
 reste sig ingen tufwa, ingen buske, ingen sten upp
 ifrån mulden; knappt ett grässtrå hade nog djerfhet
 att öfwerflygla sin närmaße granne. Steppen i och
 för sig liknade en jemn, omsorgsfullt wårdad gårds-
 plan, men på dess jemna yta kunde man dock urskil-
 ja några lätt i ögonen fallande föremål. Här stod en
 grupp af gamla grafkummel, hvilka på alla sidor
 woro omgifna af höga stenwårdar. Der skimrade
 åter i solskenet en Tatar-by eller så kallad uluss,
 12 som bestod af några näfvertält. Rundt omkring
 tälten betade talrika hjordar af wilda och tama häs-
 tar, af kor, får och getter. Hwarje djurslag rörde sig i
 skillda grupper och hästarna woro dessutom förde-
 lade i skillda tabuner.^{lxix} Herdar och herdinnor redo

---

lxix. En tabun består af 30–70 ston, hvilka beledsagas af
 en enda hingst.

948 See also p. 1239–1240, 1273.

949 Most probably it was a *tarantas*, a four-wheeled carriage commonly used in Siberia in the 19th century. To quote J.O.I. Rancken's description of a tarantas: "Tarantás är en Tatarisk vagn af mycket enkel, men för härvarande förhål- landen högst ändamålsenlig construction. Emellan begge hjulparen löpa långa (till antalet vanligen 3 eller 4) trädlinjaler (droguer) hvarpå en vanlig kärrkorg (med eller utan kur) är ställd så att dess främre sida faller ofvan det främre hjulpa- ret, och den bakre hvilas uppå midten af droguerne eller nå- got längre fram Härigenom får åkdonet en behaglig svigt- ning, likaså god som någon- sin genom de mest konstmäs- siga ressorter." Rancken 1884: 21. See also Wikipedia: Тарантас, <https://ru.wikipedia.org/wiki/Тарантас>. (TS)

- 950 äro || ~ alla
 951 nöt-/kreatur
 952 siden-/skjorta
 953 get-/skinnspäls

omkring på steppen, upprätthållande ordning en och hwar inom sitt district.

- Allt detta kunde jag utan möda se ur min djupa wagnskorg, och så ofta jag derur steg ned på steppen, visade sig både höger och venster om vägen talrika höjder och kullar. Dessa woro lika nakna och skoglösa såsom sjelfwa steppen, men på den venstra,
- ❖¹³ lågländta ❖ stranden af Abakan och på de talrika holmar, floden bildar under sitt lopp, rešte sig här och der en skogsdunge af poppel, björk, vide, lärkträd m. m. Åkerfält syntes ingenstädes, ty i följe af jordmonens sterila beskaffenhet hafva Ryska coloniister icke nedsatt sig wid Abakan, och de Katschinska Tatarerne äro⁹⁵⁰ nästan utan undantag herdar. De utgöra för öfrigt bland antalet af alla Minusinska Tatarer den allra rikašte stam. ”Hos dem”, yttrade en fattig Kojbal, ”finnes *airán* och *kumýs* hela året om, och liksom myror rör sig boskapen omkring deras tält.” Sanningen af detta yttrande fick jag besanna redan den första dagen ❖ af min resa, då händelsen förde mig till en Tatar, som till och med enligt sin egen uppgift war egare af 6000 hästar, 2000 nöt-kreatur⁹⁵¹, 1000 getter och får, samt dessutom af några hundra tusen rubel i contanter.

- Ehuru millionär skillde sig den ifrågawarande Tataren i sitt lefnadssätt alldeles icke ifrån sina stamförwandter, ja hans sadel war till och med mindre blank och prydlig, än hos Tatarer wanligt är. Såsom Christen åt han icke hästkött och drack ej kumys, men airan utgjorde hans älsklingsdryck och hans enda botemedel emot alla sjukdomar. Wid min ankomst påtog mannen en siden-skjorta⁹⁵² och en sammets-kaftan med zobelskinnsbräm, men sedan
- ❖¹⁵ wi ❖ blifvit närmare bekanta, utbyttes den rara kaftanen emot en gammal getskinnspäls⁹⁵³. Tältet, hvori Tataren logerade, war af det förnämre slaget, som utmärker sig genom ett rundt underlag och ett kupolformigt tak. De Minusinska Tatarerne äga äfven konformiga tält, alldeles lika med Fjäll-Lappar-

nes och Samojedernes, men dessa begagnas endast af fattiga familjer och äro förmodligen ett arf af landets fordna innewånare. I hvardera slaget af tält är inredningen alldeles densamma. Golfwet består af bar jord, skorstenen af ett hål i taket, eldstaden af några stenar, lagda i en ring midt i tältet. Dörren är alltid rigtad åt öster, och gentemot denna finnes i hwarje tält en diwan af mjuka vojloks-mattor⁹⁵⁴,
 16 som utgör 17 wårdens och wårdinnans läger. Wid sitt inträde 18 i tältet warseblir man på högra sidan qvinnornas, och på den venstra männernas departement. Hyllor äro anbragta rundt omkring tältet och uppfyllda på männernas sida med kistor, på qvinnornas med kittlar, pannor thekök och andra husgerådssaker.

Men för att återkomma till Tatar-millionären, så böra wi ej lemna oanmärkt, att han⁹⁵⁵ warit utmärkt lycklig i walet af hustru, hvilken både war ung, skön, sin man undergifwen och en mästarinna i konsten att tillreda airan. Då jag sporde Tataren, hvar han funnit detta ideal af alla fullkomligheter, genmälte han med ett Tatariskt ordspråk: ”ser du ett
 17 godt willebråd, så skjuter du det; möter dig en wacker flicka, så tager du henne.” Detta ordspråk härstammar ögonskenligen från de tider, då Tatarerne både wid jagt och frieri iaktogo ungefär samma lag, ej rådfrågande någon annan auctoritet än styrkan af sin arm. Denna lag hålles ännu i helgd af fattiga Tatarer, men öfverhufvud anses dock ett så beskaffadt frieri nu för tiden lika med stöld, och man kan wäl förstå att Tatar-millionären icke så ordagrannt hade följt det ordspråk, han med synbar
 18 sjelfförförjelse åberopade. Twertom sade han sig hafva friat till sin unga maka i runda två års tid och tre gånger om året besökt hennes⁹⁵⁶ närmaſte anförwandter, förande med sig airan, smör, kött, ost, sköna hästar, fina tyger, med ett ord: den gängse
 18 brudgåfwan^{957,958} 19 Denna gåfwa utgör⁹⁵⁹ enligt nu rådande begrepp en wigtig paragraf i den

954 *Vojlok* is thick, felt-like woolen cloth used especially in the mountain and steppe areas of Central Asia and South-Eastern Europe. Сергеенков – Жуковская 2006. (TS)

955 *han* || den

956 *hennes* || älskarinnans

957 *brudgåfwan* || brudskatten

958 There are also descriptions in Castrén's diaries of the practice among other Siberian peoples of payment for the bride to her parents. See p. 747, 1040–1042, 1131, 1241, 1355–1356, 1469. (TS)

959 *utgör* || är

- 960 *anhöriga* || anf[örwandter]
 961 *börjat* || af
 962 *får* || gumsar
 963 *sattes* || fästades

Tatariska äktenskaps-balken, men kommer ej i fråga, då qvinnan är enka, samt då hon antingen lupit ifrån sin man, eller af honom blifvit förskjuten. Wid Tatarernes giftermål iaktages äfwen den lag, att mannen ej får äkta en qvinna ur sin egen släkt, wore förwandtskapen än aldrig så aflägsen. Deremot äro i skillda slägter äktenskap tillättna emellan de allra närmaсте anhöriga⁹⁶⁰. Så hade äfwen vår nuwaran- de wärd äktat sin egen systerdotter, följande härwid icke sitt Grekiskt-Christna, utan sitt Tatariska sam- vete. Öfwerträdelsen af Moses' lag hade i närwaran- de fall haft till påföljd, att en nyligen utkorad stam-
 19 chef börjat⁹⁶¹ fordra af vår Tatar 19 hundra goda oxar i syndabot. Påtagligen hade just denna fordran förmått Tataren att ställa sig i spetsen för en intrig, hvarigenom den nya chefen skulle störtas ifrån sitt embete. I hopp att hos mig finna råd och hjälp i sitt förehafwande lät Tataren ifrån när och fjerran sam- mankalla alla Furstar och andra inflytelserika perso- ner. Detta verkställdes mig ovetande under nattens lopp, medan jag sof i min djupaste sömn. Wid mitt uppvaknande om morgonen kunde jag tydligt för- märka, att ett gästbud war i annalkande. Man slag- tade får⁹⁶², kokade ägg, stekte bröd, tillredde ostar och hällde mjölk i rymliga kärl. En ofantlig jerngry- ta fylldes med surnad mjölk och lyftades på elden. Grytan täcktes med ett lock af träd, som bestod af
 20 tvenne afdelningar och wid sidan 20 war försedt med ett hål. Genom detta hål leddes i grytan ett båg- formigt trädrör, hwars andra ända sattes⁹⁶³ i en jernkanna, hvilken åter låg i en med varmt watten uppfylld så. Alla hål och springor både i locket af grytan, i röret och jernkruset blefvo tätt fastsmetade med lera. Och så snart mjölken i grytan råkat i kok- ning, rann den nektarljufwa airanen genom trädrö- ret in i jernkruset.^{lxx} Allt hvad som i grytan

lxx. *Airan* tillredes af komjölk, och alldeles på samma sätt tillreder man *kumys* af stömjölk.

qvarblef af den sura mjölken, blef sedermera förwandladt till ost.

Midt under dessa gästabuds tillredelser församlade sig de utkorade till⁹⁶⁴ ett antal af nära tjugo personer. Så snart de inträdt i tältet, satte de sig ned

21 rundt omkring eldstaden, suto så med korslagda armar och ben, rökande sina pipor under den hemlighetsfullaste tyšnäd. En ovan åskådare skulle säkert hafwa fasat för Tatarernes⁹⁶⁵ blickar, hvilka voro lika mörka såsom färgen på deras hy, hår och kläder. Jag för min del hyšte ingen fruktan, utan afbidade endast med otålighet att få erfara, hvad desse rådsherrar ändteligen skulle företaga sig. Under denna wäntan hann solen redan så högt öfver horisonten, att dess strålar banade sig wäg genom rökålet in i tältet och kastade en ljusstrimma öfver Tatarernes mulna anleten. Kort derpå lyftades äfven airan-grytan ifrån elden, vinet tappades på bouteljer och värden framtog ur sitt skrin⁹⁶⁶ en något

22 gammalmodig, men ganska rymlig silfverbägare. Härvid yppade sig ändteligen några betydelsefulla rörelser i den stela rådsförsamlingen. Man knackade tobaks-askan ur sina pipor, hoštade, rörde om elden och enhvar sökte på ett eller annat vis gifva sin närwaro tillkänna. Silfverbägaren började omsider⁹⁶⁷ göra sin rund omkring laget, den ena flaskan tömdes efter den andra, feta färlår, wäldiga ostar och stenhårda ägg följde winet i spåren. Nu kunde man äfven förmärka att det fanns ljud i dessa stilla män, men såsom till större delen furstliga personer iaktogo de likwäl en anständig wärdighet i sitt uppförande och njöto airan blott så mycket, som deras natur wäl kunde tåla wid.

Sedan måltiden, som alltid utgör den första akten i Tatarens företag, blifvit med all ordentlighet intagen, församlade sig de närwarande till en preliminär rådplägning utanför tältet, lemnande mig att sitta framför ett med ost, ägg och andra anrättningar rågadt bord. Efter någon tids förlopp

- 964 *till* || <saro>
 965 *Tatarernes* || deras
 966 *skrin* || kis[ta]
 967 *omsider* || ändteligen

- 968 *äfven många* || åtskilliga
 969 half-/qwädet
 970 Ca. 34° C.
 971 *här och der* || bew[uxen]
 972 *Пикульник*, hempnettle (*Galeopsis* sp.). (TS)
 973 *äfven airanberusade* || airanberusade
 974 *upphanns [...] kort* || upphanns jag

infunno sig i tältet några bland de sammansvurna, hvilka anförde klagomål öfver åtskilliga oförrätter, tillfogade af stamchefen så väl dem sjelfwa, som äfven⁹⁶⁸ många andra bland menigheten. På dessa oförrätter ärnade Tatarerne grunda sin ansökan att få stamchefen afsatt. Man önskade hafva mig till sin sakdrifware, och de deputerade läto mig i enrum förstå, att min möda ingalunda skulle blifva obelönad. Om jag ej missförstod ett half[-]qwädet⁹⁶⁹ ord, ❖²⁴ så ärnade man gifva mig ett par hästar ❖ i advokats arfvode. Å sin sida hade äfven stamchefen, det olyckliga föremålet för dessa stämplingar, några dagar förut anhållit om mitt biträde i samma mål och i wedergällning erbjudit mig en Kasansk reswagn. Så skulle jag nu för godt pris hafva kunnat komma mig både till hästar och equipage, men såsom mindre hemmaständ i den Ryska lagfarenheten afsade jag mig det twåsidiga målet samt fortsatte min resa med lejda hästar och lånad wagn.

Middagen war redan för handen, då jag tog afsked af Tatar-Aristokraterna och åter gaf mig ut på steppen. Solen brände het såsom i röt månaden och thermomethern visade +27° [R]⁹⁷⁰, fastän stora ❖²⁵ snömassor ❖ ännu lågo qvar i de Sajanska bergen. Athmosferen war svept i ett qualmigt töcken, som utan tvifvel stod i sammanhang med drifvorna i bergen, ehuru Tatarerne försäkrade, att den tunga luften endast härrörde af gökens galande. Steppen, ehuru jemn för ögat, war här⁹⁷¹ och der bewuxen med en art *iris* (*пикульникъ*)⁹⁷², som genom sina tjocka stammar förorsakade en obehaglig skakning under färden på det wäglösa fältet. Såsom wanligt wisade sig på steppen talrika tält, betande boskaps-hjordar, herdar och herdinnor. Ofta warseblef jag äfven⁹⁷³ airanberusade Tatarer, hvilka svettades under bördan af sina fårskinnspelsar, samt unga jung-
❖²⁶ frur, som suto ❖ och sömmade i gröngräset.

Sysselsatt med dessa betraktelser upphanns⁹⁷⁴ jag innan kort af fyra Tatar-Furstar, hvilka redo på

975 rännde || redo
 976 förstod || wäjde
 977 i || un[der]

blixtsnabba springare. De fyra männerna rännde⁹⁷⁵ framom mig utan att yttra ett ord; min skjutskarl följde dem i spåren, och då skakningen nu kändes vida mindre besvärande, så kunde jag häraf tydli- gen skönja, att Furstarne kommit för att wisa mig vägen, sedan de förmodligen ifrån tältet varseblif- vit, att min skjutskarl ej förstod⁹⁷⁶ att wäja undan för iris-stjelkarna. Under Furstarnes ridt war jag i tillfälle att besanna den af mig ofta gjorda anmärk- ning, att Tataren är wida bättre hemma-stadd på hästryggen, än på sina egna ben. Tung och ragglan- de ²⁷ i sin gång sitter han i sadeln så behagligt, så- som woro denna <i>ställning den enda för honom naturliga. Nykter och full, sofvande och vakande, är Tataren alltid säker i stigbögeln, eller åtminstone utom all fara. Sådant härrör till en del af wana, till en del af det ömma wänskapsförhållande, som råder emellan ryttaren och hans häst. Nästan hvarje för- mögen Tatar äger en älsklingshäst, som är honom kärare än hans hustru och hans Gud, och som han i stället för att exercera och tyrannisera dagligen smeker och wårdar liksom sitt öga. Å sin sida drager äfven hästen all möjlig omsorg om sin husbonde, i synnerhet under hans svaghetsstunder. Så har jag ²⁸ hört Tatarerne med en mun försäkra, att en god ridhäst alldrig viker ifrån sin ryttarens sida, om det undantagsvis inträffar, att ryttaren i⁹⁷⁷ sömnen eller ruset dimper ur sadeln och blir liggande på fältet. Mången Tatar är till och med öfvertygad derom, att ridhästen äger ett medvetande om sin ryttares tan- kar, planer och företag, samt att den delar hans glädje, sorg och bekymmer. I gamla hjeltesånger ser man hästen ofta framträda för att wärna och hjälpa sin ryttare i farans stund och om ryttaren stupar, så åtföljer honom hästen lika troget i döden, såsom i lifvet. Sålunda är hos Tatarerne hästen icke ett last- djur, utan sin ryttares bästa wän och ledsagare i alla mödor.

- 978 Grigorij Ivanovič Spasskij (1784–1864) was a Russian historian and explorer and editor of the magazine *Сибирскій вѣстникъ* who investigated the antiquities of Southern Siberia in the first decades of the 19th century. He was a corresponding member of the Imperial Academy of Sciences. Белокобыльскій 1986: 45–54. (TS)
- 979 Mentioned in Спасскій 1818–1819: 12, but he does not describe them in any way. (TS)
- 980 *sitt särskildta* || särskildt
- 981 *alla* || samtliga

- 29 De fyra ryttarne, som föranledt ofwanstående anmärkningar, beledsagade mig vid pass 10 verst till den lilla floden *Uibat*. I stället för att öfverfara denna flod och fortsätta min resa på den allmänna farvägen, gjorde jag här en afvikning åt höger och begaf mig att uppsöka gamla inskrifter, hvilka enligt en anvisning af *Spasski*⁹⁷⁸ borde finnas på några grafstenar, belägna wid pass 15 verst ofvanom utloppet af *Uibat*.⁹⁷⁹ Jag reste ifrån uluss till uluss och gjorde efterfrågningar både hos gamla och unga, men ingen kunde lemna mig den ringaste upplysning om de nämnda inskrifterna. Under denna bokstafs jakt började solen sjunka ned bakom bergen och jag fann mig föranlåten att söka nattherberge i en uluss, som
- 30 beboddes af tre rika bröder samt en mängd fattiga familjer. De tre bröderna woro gifta och bodde derföre i hvar sitt tält, ty det är en bland Tatarerne allmän sed, att hvarje gift familj måste äga sitt särskildta bo. Så snart en af sönerne gifter sig, så träder han i samma stund ur fadrens tält. Icke en gång gifta bröder kunna bo inom samma wäggar, och i månggiftets tider ägde till och med hvarje hustru sitt⁹⁸⁰ särskildta tält. Detta oaktadt lefva dock familjens medlemmar wanligtvis i sämja och endragt, låta egendomen förblifva odelad, äta wid samma bord och fortfara att utgöra blott ett enda hushåll. Familjens angelägenheter wärdas naturligtvis af fadren, men efter hans död träder den äldsta sonen alltid i
- 31 sin faders stad och ställe. Så hade äfven i närwarande uluss den förstfödde bland de tre bröderna blifvit beklädd med fadersmakten, och ehuru endast 22 år gammal wördades han likwäl såsom en Patriarch af hela familjen, i synnerhet af dess qvinliga personal. I hans närwaro wägade icke en gång de tvenne brödernas hustrur träda fram ett steg ur köksdepartementet, och vid den minsta wink af honom lupo *alla*⁹⁸¹ qvinnor ur tältet. Ett frimodigare beteende iaktog endast wärdinnan, ett sextonårigt barn, som låg bakom förhänget i divanen, gjorde

barnsliga grimacer och kastade på mig skalkaktiga blickar. Liggande utsträckt wid eldstaden gaf jag akt på denna sällsamma mimik långt in på qvällen⁹⁸²,
 32 tills den sista vedklubben utbrunnit och den⁹⁸³ unga wildinnan inslumrat wid sidan af sin allaredan snarkande make.

Kort derefter höllo äfven mina ögon på att sluta sig, då ljudet af dånande trumslag oförmodadt nådde mina öron. I detsamma öppnades tältdörren⁹⁸⁴ och en röst hördes yttra, att det fanns i ulussen ett döende barn, som man med tillhjälp af en Schaman wille återkalla till lifvet. Min yttrade önskan att få bivišta⁹⁸⁵ den magiska förrättningen blef ej bifallen, men af budbäraren erhöill jag den upplysning, att Schamanen, klädd i sin wanliga trollkostym^{lxxi}, hoppade af och an omkring barnets
 33 wagg, under det han rörde på sin trumma och anropade sina tjensteandar. Ofta hördes han träda ut ur tältet och ränna omkring på steppen, der han i nattens mörker trummade, hvisslade, skrek och tjöt liksom en wansinnig. Uppskrämda af detta olåt började äfven hundarna skälla, boskapen råma, och de vilda tabunerna lupu med sådan häftighet på steppen, att marken dånade liksom en åska under deras hofslag. Denna ohyggliga serenad tog sin början efter mörkrets inbrott och fortfor allt intill midnatten.^{lxxii 986}

Tidigt på morgonen gaf jag mig åter ut på steppen i afsigt att fortsätta efterspaningen af de
 34 omförmälda inskrifterna. Under denna färd upptäckte jag ändteligen på en grafsten några inskurna

---

lxxi. Till denna kostym hör en spetsig mössa, som be- täcker ögonen och en stor del af ansigtet, samt en yfvig, fotsid mantel med hängande klädes- eller kattunsflikar, hvilka föreställa Schamanernes tjensteandar, de så kallade *Aina*.

lxxii. En magisk förrättning af detta slag utföres hos Tatarerne alldrig i dagsljuset.

- 982 *qvällen* || natten
 983 *den unga* || unga
 984 tält-/dörren
 985 *bivista* || delt[aga]
 986 See also p. 1385–1388.

987 warseblef|| an[märkte]

988 boskaps-/hjordar

figurer, dock ej de hos Spasski förekommande. Dessa kunde omöjligen igenfinnas, förmodligen af det skäl att kumlen blifvit uppgräfd och stenarna derwid myllrats ned under jorden. För att åter framdraga dem i ljuset, dertill erfordras både mera tid och större kostnader, än jag i och för detta ändamål trodde mig kunna uppföra. Jag drog mig således tillbaka till den allmänna farvägen och fortsatte min resa öfver Uibat.

Sedan denna lilla flod blifvit öfwerwadad, anmärkte jag att steppen småningom började höja sig något öfver ytan af Abakan. Innan kort befann jag ☞ 35 mig på ett litet berg: ☞ *Yy-tag* och hade härifrån en widsträckt utsigt öfver en ny stepp. Bland de talrika föremål, som här tedde sig för mitt öga, förtjenar i synnerhet anmärkas en uluss, hvilken i betydlig mon skilde sig ifrån alla de ulusser, jag hitintills varit i tillfälle att se. I stället för de wanliga näfvertälten warseblef⁹⁸⁷ jag här tält af vojlok och några små, på Ryskt vis uppförda stugor. Dessutom funnos här talrika inhägnader för boskapen, små wisthus, stora förräder af bergadt hö o. s. v. Förwånad öfver all denna lyx inledde jag med min skjutskarl ett samtal i ämnet och erhöi af honom den upplysning, att ifrågawarande uluss var ett Tatariskt vinterläger. I sammanhang härmed omtalade formannen, att de Katschinska Tatarerne wanligen ombyta ☞ 36 sina bostäder tre gånger ☞ under årets lopp: om våren, sommaren och hösten. De som äga rika boskapshjordar⁹⁸⁸, nödgas flytta sitt bo till och med flera gånger under sommaren, men fattiga familjer uppehålla sig hela sommaren på samma ställe. Många sakna äfwen särskildta wårstationer, hvilka för öfrigt äro alldeles lika beskaffade med sommarstationerna. Både sommar- och wårstationerna äro belägna på sådana ställen, som äga fördelen af goda mullbeten, men sitt vinterläger uppreser Tatarerna alltid i en skogbewäxt nejd wid en flod eller sjö. Winterstationen är Tatarens egentliga hem; här

37 bebor han en stuga eller åtminstone ett tält af vojlok; här äger han sina ängar och stundom⁹⁸⁹ sin åker; 37 här timrar han äfven, såsom redan nämnt är, icke blott wisthus, utan äfven hägnader för sin boskap. I dessa hägnader föder han ej sin boskap hela vintern, utan endast i oväder och då tillfälligtvis en alltför djup snö nedfaller på steppen. De vilda hästarna drifvas aldrig i hägnader, utan här födas blott tama hästar, kor, får och getter. Af fruktan för odjur plägar hornboskapen alltid om natten hållas instängd i hägnaderna.

Wid min ankomst till det ifrån bergstoppen synliga winterlägret war aftonen⁹⁹⁰ så långt framskriden, att herdarna redan höllo på att drifva boskapen i hvar sin kytt. En aldrig Tatar skänkte mig herberge för natten, men på någon hvila war det ej 38 tänka, ty hvarest flere hundrade⁹⁹¹ 38 kor, får och getter äro församlade, der består i ymnighet af den slags musik, hvarom Wäinämöinen säger, att den ”sönderspränger alla örats hinnor och bortjagar sömnen för en hel wecka.”⁹⁹² Lyckligtvis war husets wärd af sångare[-]slägt⁹⁹³, och han underhöll mig nästan hela natten med gamla hjeltesagor. Dessa böra rätteligen afsjungas under accompagnement af en tvåsträngad harpa, men emedan sångaren wid ett så beskaffadt föredrag aldrig hinner avsluta ett hjelteqwäde under loppet af en natt^{lxxiii}, så lät jag den gamle mannen enligt sin egen önskan blott i korthet meddela mig innehållet af några bland sina bästa sånger.⁹⁹⁴

39 De Tatariska hjeltesångerna skilldra 39 i djerfva drag en utmärkt kämpes bedrifter, låta honom besegra både menniskor och Gudar, samt sluta vanligen dermed, att den oöfverwinnerliga hjelten tillkämpar sig en maka, wid hvars sida han sedan lefver i ostörd ro intill sin höga ålderdom. Wid

---

lxxiii. Sångaren öppnar, liksom Schamanen, blott under natten sin språklåda.

- 989 *stundom* || ~ äfven
 990 *aftonen* || ~ redan
 991 *hundrade* || tusende
 992 Kalevala XXII: 171–173. Castrén 2019: 287.
 993 sångare-/slägt
 994 Tatar tales collected by Castrén were published in Castrén 1857b: 193–271; 1857a: 181–257.

- 995 *högst* || många
 996 *alla* || hvarje
 997 *gärdsel-/stör*
 998 *sorg och saknad* || saknad och smärta
 999 *öfver* || <---->
 1000 *mången* || mera än en
 1001 *wisshetens* || sin andes

jemförelsen af Tatarernes hjertesånger med de Finska och de Samojediska träffar man högst⁹⁹⁵ anmärkningsvärda öfverensstämmelser så wäl i det hela, som i många enskildta partier. Först och främst är det colossala i föreställningen ett för dem alla utmärkande drag, ty hvad man i de Finska sångerna läser om naturens rikedom på silfver och guld, om himmelshöga träd, om djur som med sin volym uppfylla hela länder och haf, om hjeltar och män, wid hvilkas blotta rop hafvet svallar, jorden skälfter och

40 bergens remna, allt detta och mycket mera igenfinnes nästan ordagrannt i Tatarernes och i något gröfre form äfven uti Samojedernes hjelteqväden. – Ett starkt syskontycke röjer sig vidare i det innerliga lif, som dessa folkslags dikter förmå ingjuta i alla⁹⁹⁶ naturföremål, tilldelande hvarje fisk och fågel, hvarje buske, sten och gärdsel[-]stör⁹⁹⁷ ett hjerta, som känner både glädje, sorg⁹⁹⁸ och saknad. – Många beröringspunkter erbjuda jemväl de tre folkstammarnes skaldestycken, hvad det magiska föreställningssättet beträffar. I detta afseende wilja wi anmärka att äfven hos Tatarerne *magiens* d.ä. *wisshetens* makt aktas högre än svärdets. Man färdas ofta öfver⁹⁹⁹ flere länder för att söka wisa råd, och mången¹⁰⁰⁰ öofver-

41 vinnerlig hjelte besegras af en svag qvinna blott genom *wisshetens*¹⁰⁰¹ kraft. Härwid kunna vi ännu tillägga den anmärkning, att äfven enligt Tatarernes föreställning *sången* är *wisshetens* högsta uttryck. Det gifves intet wäsen i naturen, som förmår motstå sångens makt. Jag har hört Tatarerne med andaktsfulla känslor förtälja, huru de sju *Kudaj* sitta på en molnspets och lyssna på sköna, af harpans toner beledsagade sånger. Sjelfva Aina sägas höja sig ifrån jorden ända upp till bröstet för att höra på harpans och sångens toner, hvilka äfven betaga luftens fåglar, wattnets fiskar och markens djur, ja till och med klippor och berg. Hvem erinras icke här om Wäinämöinens sång, då han för första gången rörde strängarna på sin nya gäddbens harpa!

- 42 De Tatariska hjeltesagorna synas i historiskt hänseende kunna lemna många wigtiga upplysningar^{lxxiv}, men sitt största värde äga de likwäl genom den skatt af mythologisk wishet, som i dem ligger innesluten¹⁰⁰². De upplysa ibland annat, att Tatarerne af ålder tillbedt sin högsta Gud under namn af *Kudaj*, äfven *Djiite Kudaj* (sju Kudaj), *Toogas Kudaj* (nio Kudaj) och *Toogos Tjejän* (nio Tjejän)[.] Man hyser om Kudaj den föreställning, att han bor ofvan molnen och i en saga framställes han sittande bakom¹⁰⁰³ förhänget i ett tält, sysselsatt att i en stor bok
- 43 införa födda och döda. Kudaj har mycket att skaffa med jorden, hvars styrelse han anförtrott åt tappra hjelte-kaner. Öfver dem har han tillsatt en så kallad *Ulu Kan* (stor kan)^{lxxv}, hvilken tolkar Kudajs wilja på jorden ur en skrifven bok. I en saga berättas om en sådan *Ulu kan*, att han föddes då ljuset föddes, att sjukdom och död ej hade någon makt öfver honom, och att hans ålder vexplade såsom månans tider. Sagan nämner många andra hjeltar, hvilka af Kudaj blifvit begåfvade med en odödlig natur, men traditionen förmäler att sådana hjeltar med tiden börjat trotsa sjelfva Kudaj, och till straff för sitt öfvermod blifvit förvandlade till stenar. Alla de stenbilder, dem man i stor mängd möter på de Sajanska stepperna, sägas i sinom tid hafva varit berömda hjeltar och
- 44 hjeltinnor. Kudaj representerar i Tatarernes mythologie den goda principen, hvaremot alla onda, mot Kudaj fiendtliga wäsen benämnas *Ainá*. Dessa föra sitt regemente under jorden och beherrsкас af ett öfverhufvud, som bär namnet: *Irle-Kan*. Liksom hjeltarna njuta beskydd af Kudaj, så tros åter

lxxiv. Här må blott i förbigående omnämnas, att i nästan hvarje Tatarisk hjeltesång människorna d.ä. Tatarerne ursprungligen sägas hafva bott ”i ett hörn af jorden, wid ett hvitt haf, under ett högt berg.”

lxxv. Så kalla Tatarerne den Chinesiska kejsaren, hvar emot den Ryska benämnes: *Ak kan* (hvit kan).

- 1004 *andar* || andewäsen
 1005 *af* || för
 1006 *ormen och björnen* || björnen
 1007 *åtskilliga* || många
 1008 *dock slutligen* || slutligen
 1009 *morgon-/svalkan*

Schamanerna stå i godt förstånd med *Irle-Kan* och äga i sin sold ett antal *Aina*, hvilka äro tillstädes och bispringa Schamanerna wid deras besvärjelser. Till sitt egentliga wäsen äro *Aina* osynliga *andar*¹⁰⁰⁴, men de ikläda sig ofta skepnaden af menniskor, ormar, hundar, räfvar, fåglar m. m. Wärdigheten af *Aina* åtnjuta äfven, såsom nämndt är, alla i Schman-koštymen faštsyddade klädesrimсор, alla dertill hörande klockor, bjellror och öfriga jernstycken.

- ☞ 45 Ett föremål för dyrkan utgjorde ☞ fordomtima äfven höga klippor, hvilka till ett tecken af¹⁰⁰⁵ sin helighet blifvit försedda med wissa antingen målade eller inskurna figurer, samt dessutom grafvårdar och de förromnämnda stenbilderna.^{lxxvi} Bland antalet af träd åtnjuter, såsom redan nämndes, lärkrädet samma heliga wördnad hos Tatarerna, som hos Finnarna rönnen. Gemensam för dessa och många andra folkstammar är dyrkan af *ormen*¹⁰⁰⁶ och *björnen*. Äfven åtskilliga¹⁰⁰⁷ fåglar hållas af Tatarerne för heliga, men högst i anseende står swanen. Sin wördnad för detta djur ådagalägga Tatarerne genom följande allmänt brukliga sed. Så snart en Tatar skjutit en swan, går han dermed till sin granne, undfägnar honom med *airan* och skänker honom swanen, hvarpå grannen är förpligtad att åt gifvaren afstå sin bästa häst. Den nya egaren af swanen för-
- ☞ 46 fogar ☞ sig åter till sin närmašte granne och gör ett lika fördelaktigt byte. Så cirkulerar swanen ifrån tält till tält, men klart är att den dock¹⁰⁰⁸ slutligen måste stadna på hand hos någon, som till sin sorg nödgas för en rutten fågel bortgifva sin bästa häst.

Utan att intränga i de Tatariska religions mysterierna wilja wi nu åter gifva oss ut på steppen och i morgonsvalkan¹⁰⁰⁹ fortsätta wår resa. Tatarerne

---

lxxvi. Det berättas, att många Tatarslägter ännu i dag skola församla sig för att fira sina fester wid foten af en "skrifven klippa" eller omkring en stenbild. Om dyrkan af elden, wattnet och solen skall nedanföre ordas.

hafva spännt i rede för vår tarantas fyra otamda hästar, hvilka i flygande streck skena fram uppå fältet. Twenne ryttare sitta i sadeln och anstränga sina yttersta krafter för att hejda de vilda pegaserne; men huru de rycka och slita om grimskäften^{lxxvii}, så bär det af allt¹⁰¹⁰ med samma snabba, hejdlösa, ❖ 47 swindlande fart. Wäl är steppen jemn ❖ och slät, men huru lätt kan dock ej ett hjul eller en axel krossas under detta wilda galopp? Blott en hastig slingring af vägen kan föranleda en kullerbytta, som efter all beräkning måste slutas med jemmer. Och skulle en kurgan möta oss på vägen, så är det troligt att en annan graf ej behöfver redas för våra jordiska qvarlefvor. Wid dessa tankar igenlykte jag mina ögon, höll mig wäl fast i tarantasen och afbidade med ångest utgången af detta äfventyr. Liksom besatta rännde hästarna hela hållet i samma skenande¹⁰¹¹ lopp, utan att lyssna hvarken till sina ryttares förmaningar eller min kosaks krigiska eder och wälsignelser. Sjelfmant gjorde de omsider halt, och då jag nu uppslog ögonen befann jag mig wid floden Askys, som utgör gränsen emellan de Katschinska och Sagaiska Stepperna.¹⁰¹²

❖ 48 ❖ Wid utloppet af nyssnämnda flod stodo några ramlande hus, bland hvilka ett utgjorde cancelliet för den Sagaiska domstyrelsen.¹⁰¹³ Sådana cancellier eller rådhus finnas i den Minusinska kretsen trenne: det Katschinska, Kojbalska och Sagaiska. Hwarje rådhus har till föreståndare en Stamchef, som upprätthåller ordning och skick, afdömer och bestraffar smärre förbrytelser, samt motsvarar Golowan i en Rysk vološt. Stamchefen äger till sitt biträde tvenne embetsmän, som kallas Sasädatlar, och en skrifvare eller secretair, hvilken är förpligtad att alltid uppehålla sig vid cancelliet. Till den Tatariska

---

lxxvii. Betsel höra hos Tatarerne till antalet af lyx-artiklar.

1010 *allt med* || med

1011 *skenande lopp* || galopp

1012 Castrén is mistaken here. The Kačinsk steppe is not situated south of the River Askiz but north of the River Ujbat. See above. (TS)

1013 Already during Castrén's journey, its administrative centre was in the village of Askiz at N53°7'47" E90°32'18", where the *duma* was officially moved in 1853. Мамышева 2009: 187. (TS)

- 1014 äga || hafva
 1015 och dessutom || och
 1016 sjelfwa wälja || utw[älja]
 1017 It is unclear what Castrén meant with these numbers. They are marked like an upper index at the upper corner of the word *Under*.
 1018 förnämsta [...] de || förnämsta
 1019 Today, the village of Bel'tirskoe is situated at the Abakan at N53°1'12" E90°23'56". Founded in 1822, the steppe *dumas* were a system for local administration for the nomadic Non-Russian peoples of Siberia. Мамышева 2009: 185. (TS)
 1020 wid floderne || wid
 1021 There are the rivers Belyj Ijus (Khak. Ах-ÿÿс) and Čerňyj Ijus (Khak. Хапа-ÿÿс), both running together into the River Čulym at N54°56'56" E89°50'2". The Čulym is a tributary of the Ob'. (TS)
 1022 inflyttat || inwandrat
 1023 At present in the southern part of the Kemerovo region. (TS)
 1024 The River Kača discharges into the Enisej in the centre of Krasnojarsk at N56°0'55" E92°53'58". Krasnojarsk was the administrative centre of the Governorate of Enisejsk since 1822. It had ca. 7,000 inhabitants in 1840. Губернии Российской империи: 110; Статистическія таблицы: 12. (TS)
 1025 qwarlefvor || lemni[ngar]
 1026 *Under* [...] eröfving || Redan under <--- --->

embetsmänna-personalen höra dessutom: 1. *Furstarna*, hvilka motsvara de Ryska *Starschiny* och haf⁴⁹wa sig ombetrodt att uppbära skatten samt äga¹⁰¹⁴ närmašte tillsyn öfver ordningen i hvarje uluss; 2. en *skattmeštare*; 3. en *vaccinatör*, och 4. ett obeštämtdt antal *skrifvare* i ulusserna. Alla dessa embetsmän böra vara infödda Tatarer med undantag af skrifvarne och vaccinatören, hvilka wanligwis äro Ryssar och¹⁰¹⁵ dessutom de enda, som tjena för lön. Samtliga embetsmännen utväljas af menigheten och på obeštämtd tid. Endašt Stamchefens embe- te är ärftligt, men kan äfven förverkas, och i denna händelse äga Tatarerne rättighet att sjelfwa¹⁰¹⁶ wälja sig ett nytt öfverhufvud.

33.¹⁰¹⁷ Under hvarje dom lyda ett antal byalag, hvilka bildas af åtskilliga till en del befryndade, till en del alldeles främmande slägter. De förnämsta¹⁰¹⁸ bland de slägter, som höra till den Sagajska domen, äro *Sagaj* och *Beltir*¹⁰¹⁹. Desse hålla sig för landets⁵⁰ *aborigines* och säga sig ⁵⁰ fordomtima hafva bott wid¹⁰²⁰ floderne *Abakan* och *Ijus*¹⁰²¹. Alla de öfriga slägterna: *Tom*, *Sor*, *Kej*, *Kisil-Kaja*, *Karga*, *Kobi* och *Tajas* hafva i sednašte tider inflyttat¹⁰²² från Kusnetska kretsen¹⁰²³ af Tomska Gouvernementet. Samtliga de Sagajska Tatarerne påstå sig vara obemängda Turkar – en uppgift som dock af flere skäl kan dragas i tvifvelsmål.

De till Katschinska domen hörande Tatarer bodde tillföre wid Katscha-floden¹⁰²⁴ omkring Krasnojarsk, hvarest ännu svaga qwarlefvor¹⁰²⁵ af denna stam igenfinnas. Under¹⁰²⁶ Sibir[i]ens eröfving gjorde de Katschinska Tatarerne gemensam sak med kosakerne, hjälpte dem att utdrifva sina⁵¹ stamförwandter Kirgiserne^{lxxviii} och blef⁵¹wo derpå herrar öfver den nu så kallade Katschinska steppen. Omförmäldte Tatarer hade redan under sin wistelse wid Katscha upptagit och med sig

lxxviii. Desse kallas i ett Tsarbrief *Kajtaschinska* Tatarer.

assimilerat *Arinerne*^{lxxix 1027} – en med de Jenisejska Östjakerne beslägtad folkstam, som ännu kallar sig *Ara*, men i officiella handlingar bär namnet: *Tateschewskij uluss*. Efter sin bosättning i Minusinska

lxxix. Före sin inflyttning till Minusinska landet plögade Arinerne sommartiden slå sitt läger på en holme i Jenisej, benämnd *Tateschewskij ostrow*, men om vintern bodde de tillsammans med *Katschinska Tatarer* omkring berget *Kumtigej* wid *Katscha-floden*. Deras stam säges fordom hafva varit ganska talrik, men sedermera blifvit snart sagdt förintad genom en olycklig strid med landets eröfrare. Om denna strid förvaras ännu följande tradition. En ung Arin hade på fältet warseblifvit en orm och sönderskurit den i tvenne delar. Ännu icke dödad begaf sig ormen till sin höfding med klagomål öfver Arinen. Förtörnad sammankallade ormhöfdingen alla sina underlydande små ormar och drog ut för att hämnas den tillfogade oförrätten. Det war sommar och Arinerne bodde såsom wanligt ute på sin holme. När ormarna hade uppnått den gentemot holmen belägna stranden af Jenisej, började de ropa efter båt. En gammal Arin hörde ropet och då han ej kunde tro annat, än att de ropande woro menniskor, skyndade han till dem med en båt. Men huru stor blef ej hans förwåning, när han kommen öfver elfven såg hela stranden glimma af idel ormar! De woro mycket uppretade och argsinta, i synnerhet de små ormarna. Alla wille de föra ordet, men ormhöfdingen nedtystade dem, packade dem i båten, så många som deri rymdes, och twang gubben att ro dem till holmen i flere särskildta laddningar. Sedan alla de små ormarna woro öfverförda, steg äfven ormhöfdingen sjelf i båten och lät ro sig till holmen. Under färden sade han åt gubben: ”när du kommer hem, så glöm ej att strö aska omkring ditt tält och att ombinda det med ett brokigt, af svart och hvitt hästtagel sammanflätadt snöre.” Dessa ord lade gubben på sitt hjerta, och när han kom hem gjorde han såsom ormhöfdingen hade befallt honom. Derpå gick han till hvila, men då han följande morgon uppwaknade, war hela ulussen förstörd och alla dess innewånare dödade. Blott gubbens familj hade blifvit skonad, och ifrån denna härstamma alla nu lefvande Ariner.

1027 Changes in the footnote:

ro dem || ~ öfve[r]

äfven ormhöfdingen sjelf ||
äfven ormhöfdingen

åt gubben || ~ dessa ord

att ombinda || ombinda

Dessa [...] hjerta || Mera sade han ej, men gubben behöll dessa ord i sitt minne

gick [...] hvila || lade han sig att sofva

Arins spoke the Arin language, a Enisejan language that became extinct in the late 18th century. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#Arin. (TS)

See also p. 1249, 1256, 1261–1262.

- 1028 *skola* || hafva
 1029 *lydt under* || blifvit räknade till
 1030 *nu förtiden* || uti när[v]arande]
 1031 The present-day Tofalar, presumed to have spoken Mator until the 18th century. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#tofa; Endangered Languages of Indigenous Peoples of Siberia, <http://lingsib.iea.ras.ru/en/languages/tofa.shtml>. (TS)
 1032 I [...] *Tubalar* || Tubalar war <--->

- 52 landet har den Katschinska stammen blifvit ytterligare förökad genom tillkomsten af några Kirgisfamiljer och andra heterogena släkter, såsom: *Tin*, *Djastek*, *Djaren*, *Djiltag*, *Sukarlar* och *Tubalar* eller *Tubintser*. Nämnda släkter föregifva sig hafva varit landets urinwånare, och bland dem skola¹⁰²⁸ allt intill sednaste tider *Tin*, *Djaren* och *Djiltag* lydt¹⁰²⁹ under den Kojbaliska domen. Hwad dessa släkters härkomst beträffar, så föregifva sig *Tin* och *Djastek* (Ostjak?) stå i förwandtskap med Ariner och de Kojbal-släkter, hvilka bewisligen härstamma från Ostjaker. Alla de öfriga äro twifvelsutän af Samojedisk upprinnelse. Med afseende å de så kallade *Tubalar* kan likwäl den anmärkning göras, att ifrågawarande namn nu¹⁰³⁰ förtiden icke betecknar en wiss släkt, utan tilldelas alla de wid Tuba-floden fordortima nomadiserande folkstammar, hvilka woro dels af Samojedisk, dels af Ostjakisk härkomst.¹⁰³¹ Gifver man åt nämnda ord en så widsträckt betydelse, så blir det i sanning swårt att utreda, huruwida de Katschinska Tubintserne härstamma antingen ifrån Ostjaker eller Samojeder. I¹⁰³² sjelfva verket är dock *Tubalar* enligt sitt wanliga och ursprungliga begrepp en allmän benämning för Samojederne, i hvilkas språk äfven ordet *tuba* eller wanligen *tebe* anträffas såsom ett appellativum, betecknande 1°) en *mansperson*, 2°) en *Samojed*. Tager man härjemte äfven i betraktande, att Matorerne, hvilka inom Chinesiska området ännu i dag kalla sig *Tubalar*, af ålder innehaft Tuba-flodgebietet, så torde det utan all fara för misstag kunna antagas, att den Katschinska Tubintser-slägten är en Matorisk utgrening. Till detta antagande finner man sig äfwen föranledd af den omständighet, att de 400 Matorer^{lxxx}, hvilka fordom nomadiserade på högra sidan om Jenisej, i

---

lxxx. Bland dem hafva enligt traditionen 200 öfvergått till China och lefva der ännu i dag under namnet *Mattar*.

närvarande tid sammansmält till endast åtta skattbetalande själar.¹⁰³³

Hwad nu till slut angår de mycket omtvistade Kojbalerna, så hålla de sig näst det gamla, i mythernas dunkel omhöljda Tschud-folket för landets¹⁰³⁴ äldsta innewånare. De bestå af följande slægter: stora och lilla *Bajgado* (Baj), *Kang*, *Taradjak*, *Tjoda*, *Mador*, *Köl*, *Ingara*, *Bögödj*, *Yrgen*, *Artji*, *Köjäk* och *Kajdeng*. I anseende till sin¹⁰³⁵ härkomst sönderfalla dessa slægter, hvilka för det närvarande redan äro fullkomligen tatariserade, uti: 1. Samoieder och 2. Jenisejska Oštjaker. Af Oštjakisk upprinnelse äro endast stora och lilla *Bajgado* samt *Kajdeng*-slægten; alla de öfriga höra till antalet af Samoieder. Med mycken tillförsigt och under sken af stor¹⁰³⁶ sak-känedom utgifver Stepanow samtliga dessa Kojbal-slægter för genuina Tatarer; men icke¹⁰³⁷ dess mindre intygar hvarje Kojbal, att hans förfäder varit af en helt annan stam och talat ett eget språk. Det finnes ännu wid lif några ålderstegna Kojbaler¹⁰³⁸, hvilka erinra sig ett och annat ord af sitt gamla språk, och just på dessa ord har jag så väl wid detta som flere andra tillfällen grundat mina påståenden om Kojbalernes härkomst.

 56

1033 Mator was a Samoyed language that became extinct soon after Castrén's visit to the region. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#Mator. (TS)

1034 *landets* || det

1035 *sin* || de[ras]

1036 *stor sak-känedom* || sak-känedom

1037 *icke [...] mindre* || det oaktadt

1038 *Kojbaler* || Tatarer

- 1039 See also Castrén 1848e.
 1040 Uty at N53°4'36" E90°46'55".
 (TS)
 1041 göra || 1. bek || 2. gi
 1042 Peter Simon Pallas (1741–1811),
 a German naturalist who travelled
 across Russia in 1768–1774,
 sent by the Academy of Sciences.
 He visited the Koibals in September
 1772. Pallas 1776: 373–378. (TS)

❖ 1 ❖

II.¹⁰³⁹

Wid Sagajska domen använde jag en weckas dagar till uppgräfning af gamla grafkummel, sådana man här anträffar i största ymnighet. Sedan detta arbete war slutadt, lät jag sätta mig öfwer floden Abakan och började en ny series af resor på den Kojbalska steppen. Denna stepp utbreder sig längs högra stranden af Abakan emellan Jenisej och den i Abakan infallande Tabat-floden. En fattig och undertryckt stam hafwa Kojbalerna på sin fruktbara stepp nödgats inhysa ett talrikt antal Katschinska och Sagajska Tatarer. Alldagligen befolkas äfven denna stepp af Ryska colonister, hvilka redan anlagt stora

❖ 2 byar ❖ wid åtskilliga bland de små floder, som genomflyta steppen. Ledda af deras föredöme hafva äfwen fattiga Kojbal-familjer timrat sig små stugor wid den lilla bäcken *Ut*, hvaraf sedermera sjelfva Kojbal-byn erhållit sin benämning.¹⁰⁴⁰

I denna by framlefde jag nära tre weckors tid och plögade ett dagligt umgänge med Kojbalerne, hvilka bemötte mig med en utmärkt wälwilja. De räknade sig till en synnerlig heder, att jag bemödade mig om deras språk och sporde dem om framfarna tider. En gammal Kojbal hade gjort den anmärkning, att alla resande, som komma ifrån sjelfwa residenset, göra¹⁰⁴¹ sig mycken möda i och för Kojbalerne, med anledning hwaraf Gubben yttrade: "Det torde så förhålla sig, att hvita Kanen skattar oss högre än alla öfriga Tatarer".

❖ 3 Bland det nyssnämnda slaget af resande erinra sig många ålderstigna personer ännu Pallas'¹⁰⁴² expedition, hvilken för öfrigt bildar en sorglig epok i Kojbalernes annaler. "Den har icke medfört oss annat än sorg", utlät sig en fattig man, "ty straxt derpå inträngde colonisterne och pesten förstörde våra boskapshjordar." Wid min förklaring att Pallas och hans följeslagare ej hade någon del i dessa olyckor tillade Kojbalen: "monne de då för ro skull lefde hela weckor i djupa skogar undan folkets

åsyn?” Hwad särskildt den härjande pesten beträffar, så woro äfven somliga Kojbaler af den mening, att Pallas framkallat den, icke medelst¹⁰⁴³ trollkonster, utan genom gräfning i de gamla kumlen. Denna förmodan understöddes äfven af många Ryska colonister, men det oaktadt lät man mig i all ro sköta min dödgräfware-befattning, hwarom eljest många stridiga meningar förspordes bland Kojbalerne. Mycket gängse war i synnerhet det rykte, såsom skulle jag förstå att på de gamla Tschudskallarne tillreda en decoct, hvilken wore werksammare än både *sassa parilla* och alla werldens läkemedel.

◆ 4

Under min wistelse i Ut anställde jag tidt och ofta smärre ströftåg till kringliggande ulusser. Öfwerallt rådde fattigdom¹⁰⁴⁴ och elände, men de arma menniskorna tycktes mig dock wara wida bättre än deras rykte. Man beskyller Kojbalerne för allt slags okynne och i synnerhet för tjufaktighet; men i det allmänna rättslöshets tillstånd, som råder på stepperna, är nyssnämnda svaghet hos det nödställda folket snart sagdt oundviklig. Härwid kan jag ej underlåta att omtala en händelse, som torde lända till någon upplysning i detta ämne. En fattig Kojbal hade i arf efter sin fader emottagit en gumse, hvilken han sökte bewara med sådan omsorg, att han om nätterna sof ute på fältet och derunder höll om sin arm ändan af ett rep, hvars andra ända han fastbundit vid gumsens hals. Sålunda trodde sig Kojbalen i säker besittning om sin gumse, men se der lurar i buskarna allt sedan skymningen en deporterad skälm, som fått öga på det wackra djuret. Så snart natten svept sitt mörker öfwer jorden, kryper den illparige skälmen fram ur sitt gömsle, förfogar sig till den redan snarkande Kojbalen, afskär repet och löper i haßt sin kos med gumsen. Man föreställe sig den arma Kojbalens häpnad och förskräckelse, då han wid sitt uppwaknande om morgonen gnider sina ögon, ser sig omkring och ser hela sin arfwedel förlorad, hela sin timliga wälfärd förspilld. Emellertid har han nu lärt sig konsten

◆ 5

◆ 6

1045 smögo || ~ äfwen
 1046 insläppta || ~ och

att för godt pris förwärfwa sig främmande gods, och hwem undrar wäl deröfwer, om äfwen han i sin ordning skulle begagna skumrasket till sin förmon!

Irrande omkring på Kojbal-steppen hamnade jag sent en söndags-afton uti en eländig uluss, der mörkret och ett annalkande regnwäder twingade mig att tillbringa natten i ett af tälten. Ehuru det bästa i ulussen war äfwen detta tält i högsta grad
 ❖ 7 osnyggt och så slarfwigt, ❖ att vinden och regnet hade fri passage genom näfverflisorna. Wid min ankomst lågo tältets innewånare kringströdda på golvet och woro med undantag af wärdinnan alla airanberusade. Rundt omkring eldbrasan wältrade sig i stoftet några nakna barnungar, hvilka gråtande af hunger utsträckte sina armar och tungor mot en gryta, som hängde öfwer elden. Förmodligen i hopp om att få deltaga i det blifvande skiftet smögo¹⁰⁴⁵ sig hundarna af och an omkring eldstaden, wiftande beställsamt på sina svansar. Uppskrämda af owädet stoppade äfwen kalfwar och får esomoftast sina nosar in genom tältdörren och tillkännagafwo i en högst sorglig tonart sin önskan att blifwa insläppta¹⁰⁴⁶.
 ❖ 8 Ehuru man påtagligen ❖ hade för afsigt att befria mig ifrån detta sällskap, woro de bönfallande likwäl så enträgna, att wärdinnan äfwen till deras disposition nödgades afstå ett hörn af tältet.

Efterhand nedtogs grytan ifrån elden och tältets wärdinna framsatte nu ett kött-tråg för de airanbetyngda, sedan hon förrut på ett mindre ömtåligt sätt hade bragt dem till sansning. Förrän måltiden begyntes, anmärkte jag att wärdinnan kastade ett köttstycke i elden, och på min tillfrågan, hwad detta hade att betyda, svarade hon: "äfwen elden är en Gud." Detsamma yrkade hon om wattnet och omtalade härwid, att Tatarerne äfwen plögade kasta förstlingen af wissa rätter uti en flod eller
 ❖ 9 sjö. ❖ Slutligen anmärkte hon, att man af all slags sofwelmat borde offra första portionen åt östern eller den uppgående solen, ehuru denna ceremonie

mera sällan iaktogs. Alla dessa offer sade hon vara wärdinnan förbehållna och trodde, att de wärdinnor som röja försumlighet i uppfyllandet af nämnda pligt, blottställa sig för faran att komma till Irle-Kans rike och lida samma straff med dem, hvilka arbetat wid solens nedgång, framräckt wattenblandad mjölk åt sina gäster ofta o. s. v.

Medan jag war införlifvad i nyss anförda samtal med wärdinnan, infann¹⁰⁴⁷ sig i tältet en trasig Kobjal, som genaßt wid sitt inträde lät weta, att han hette *Sabakin* (af *sabaka*, hund) och äfwen gjorde skäl för namnet. Derpå började han omtala sina bragder, ordade¹⁰⁴⁸ med fräckhet om sitt fylleri och sina slagsmål, wisade sina blessurer och war så stolt öfwer dem, som trots någon krigare. Mannen förteg ej heller sina stölder och yttrade i synnerhet en stor glädje öfwer det onda han stiftat genom sina processer. Pekande på trenne i tältet närwarande qvinnor yttrade han med sjelf-förnöjelse: ”alla dessa warelser hafwa i tiden warit mina hustrur, men jag har kört dem på dörren den ena efter den andra”.^{lxxxix 1049} Efter något besinnande hördes han sakta frammumla dessa ord: ”den axelbreda hade jag ändock kunnat behålla”. Derpå gick¹⁰⁵⁰ han och satte sig wid den axelbreda qvinnan, lät gifva sig en tvåsträngad harpa och sjöng en sång, hwars innehåll i få ord war följande:

”*Tjenar Kus* hette en Tatar, som ägde många tält, mycket folk och mycken boskap. Han war redan något till åren, då han tog sig en hustru, hvilken war både ung och fager. *Tjenar Kus* älskade henne med ömhet, men det tycktes honom, såsom rönte han ingen genkärlek hos sin maka, och han beslöt derföre att sätta hennes sinne på prof. Han låtsade en dag fara ut på steppen för att efterse sin boskap, men sedan¹⁰⁵¹ han ridit ett stycke från hemmet, damp han

---

lxxxix. Att männerna bortjaga sina hustrur är en hos Tatarerne lika wanlig sak, som att hustrurna sjelfmant löpa ifrån sina män.

- 1047 *infann* || inträdde
 1048 *ordade* [...] *om* || ordade om
 1049 Change in the footnote:
       männerna || hust[urna]
 1050 *gick* || tog
 1051 *sedan* || efter

1052 Označennaja, today, Sajano-
gorsk at N53°5'15" E91°23'59".
(TS)

med afsigt ned ifrån sadeln och blef liggande på fältet, liksom skulle han varit död. Då 12 herdarna sågo sin husbonde ligga orörlig på marken, lupo de hän till tältet och omtalade för de hemmawarande hwad som timat hade. Wid underrättelsen härom satte sig hustrun genast upp i sadeln, red till den fallne och började gråta wid hans sida. Tjenar Kus trodde ej på sin hustrus tårar, utan förblef qvarliggande på fältet. Förtviflad framdrog hustrun sin dolk ur slidan och yttrade: "Om du ej uppstiger Tjenar Kus! så will jag icke längre lefwa på jorden. Alldrig skall folket säga, att den som varit Tjenar Kus' maka, lupit omkring såsom enka för att söka sig en annan man. Nej wid dig skiljer jag mig icke, min herre och gemål!" 13 Då Tjenar Kus ännu icke uppsteg, så stack hon sin dolk i barmen och nedföll död wid hans sida. Nu gjorde det Tjenar Kus ondt i hjertat, att han hade misstänkt sin hustru för ett kallt sinnelag, och han begret sedan hela sitt långa lif den trogna makan".

Med denna sång wilja wi taga afsked af de föraktade Kojbalerne och i hast förflytta oss öfwer deras stepp till *Osnatschennaja*¹⁰⁵², som inom Ryska området är den öfversta by wid Jenisej. Man räknar härifrån endast 40–50 verst till de Sajanska taskylerna, men denna väg säges om sommaren wara ofarbar, emedan floden är alltför brusande och dess stränder samt hela den kringliggande nejden berguppfyllda. Sålunda ur stånd att komma högre uppför elfwen 14 war jag nödsakad att twertemot min föresatts fara utför strömmen. Min flodfärd utgjorde blott widpass 100 verst och tillryggalades under loppet af några timmar. Huru gerna hade jag ej önskat förlänga dessa timmar till lika många dagar, men så strid är floden i sitt lopp, att den resande knappt hinner se en skynt af de leende holmar, hvilka liksom blomstergårdar höja sig upp ifrån böljan, och de branta klippor, som störta sig brådstupa i floden, kastande dunkla skuggor öfwer den glatta wattenytan. Det war en tid, då folk af skillda tungor församlade sig att här fira sina

- 15 wårfeſter och antände rika offer wid foten af de collossala klipporna. Denna tid är redan¹⁰⁵³ i det närmaſte förſvunnen, men ännu skådas nämnda klippor af hvarje man med häpnad och beundran. Om de¹⁰⁵⁴ redan i och för ſig är wårdnadsbjudande, ſå wäcka de ännu mera den förbifarandes deltagande genom de talrika figurer, ſom äro tecknade i deras wäggar. Lätt igenkänner man i deſſa figurer ſpåren af ſkillda nationer, hvilka åtminſtone under ſitt eget namn numera ej finnas i landet. En af deſſa nationer utgöra owedersäglichen Kirgiſerne, och för deras handarbete hålla wi alla de tecken, ſom äro i klippwäggen inhuggna. Nämnda tecken äro till ſtörre delen bilder, föreſtällande mångfalldiga¹⁰⁵⁵ djur och natur-föremål ſamt ſärskildta ſlag af redſkap. I ſtörſta mängd förekomma menniſkor, hvilka liksom
- 16 alla öfriga föremål äro afbildade i en ganska liten ſkala. Menſkliga figurer framſtälla ſig i klippwäggen än enſkildt, än parwiſ; än i ſtörre grupper; de ſynas både gå och ſtå, rida, förfölja med ſpänd både ett undanflyende willebråd o. s. v. Bland fyrfotade djur igenkänner man utom häſten kor, får, wilda och tama getter, elgar, renar, harar, räfwar, wargar, björnar, kameler o. s. v. Här och der förekomma äfven ormar, ſärskildta ſlag af fåglar och träd m. m. Bland redſkap har jag endaſt warseblifwit både och pil, ſvärd och piſke.¹⁰⁵⁶ Inhuggna¹⁰⁵⁷ tecken och figurer, hvilka äga likhet med bokſtäfwer¹⁰⁵⁸, äro i klippwäggarna mycket ſällſynta. Sådana warseblifvas oftare i grafſtenar^{lxxxii} ¹⁰⁵⁹, dels kringſtrödda på ſtenen, dels fortlöpande i ett naturligt ſammanhang. I många bland deſſa figurer igenkänna Tatarerna gamla bomärken, och det är möjligt att ifrågawarande
- 17

lxxxii. Juſt af denna omſtändighet berättigas man att anſe de inhuggna tecknen för Kirgiſiska, ty att ſjelfwa graſtumlen äro af Kirgiſiſk härkomſt, för denna mening finnas många wigtiga ſkäl, ehuru de här i få ord ej kunna göras gällande.

- 1053 *redan* || 1. nu || 2. wäl
- 1054 *de* || *reda*[n]
- 1055 *mångfalldiga* [...] *natur-föremål* || djur, na[tur-föremål]
- 1056 Both animals and humans appear in Siberian petroglyphs of several different periods, and without more precise information it is impossible to date the figures Castrén describes here. Есин 2010. (TS)
- 1057 *Inhuggna* || Tecken
- 1058 Castrén means the ancient Turkic inscriptions from the 7th–9th centuries CE. They were documented by several scholars from the early 18th century onwards, including Castrén and the three expeditions of the Finnish Antiquarian Society led by J.R. Aspelin (1842–1915) in 1887–1889. The texts were identified as Turkic and translated by the Danish linguist Vilhelm Thomsen (1842–1927) in the 1890s. Appelgren-Kivalo 1931; Белокобыльский 1986: 13–21, 46–52, 69, 79–90; Salminen, Timo, 2003: 71–90, 98–100. (TS)
- 1059 Changes in the footnote:
härkomst || *me wigtiga* || *giltiga*
 See commentary on *Om kurganer...*, Castrén 2017: 89–105. (TS)

- 1060 Abakanskoe, originally the Abakansk Cossack fort, on the eastern bank of the Enisej at N54°15'40" E91°28'21". Submerged under the Krasnojarsk Artificial Lake in 1966. Быхоня 2009; Appelgren-Kivalo 1931: Karte des Minussinsker Kreises. (TS)
- 1061 Today's Tuvans. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#tuvan. (TS)
- 1062 A Samoyed-speaking group of people whose language became extinct in the late 20th century. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#Kamas. (TS)
- 1063 Castrén means here the people speaking the Turkic Karagas (Tofa) language. The Samoyed-(Mator-)Karagas had become extinct by the time of his visit in the region after the Mator Karagas had changed their language. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#Tofa, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#Mator. (TS)
- 1064 *bilder* || 1. tecken || 2. bilder || 3. före
- 1065 *sjelfva inskrifterna* || inskrifterna
- 1066 The River Tuba discharges at present into the Krasnojarsk Artificial Lake on the Enisej from the right (east) at N53°55'59" E91°33'32". (TS)

stenskrift ingen annan betydelse äger. Utan att här närmare angifva de särskildta ställen, hwarest Kirgisiska inskrifter förekomma, will jag endast nämna, att alla inhuggna figurer af hvad slag de äfven äro, fortgå ifrån *Osnatschennaja* ända till trakten af *Abakansk*¹⁰⁶⁰ och anträffas så wäl wid sjelfva Jenisej, som i synnerhet wenster om densamma uti klippor och kurganstenar.^{lxxxiii} Ett stycke nedanom Abakansk widtaga i de Jenisejska klipporna figurer, målade med röd färg. Dessa äro få till antalet, af en mera plump tillverkning, och föreställa utom hästar, getter och särskildta figurer, menniskor som rida på renar. Då nyssnämnda sätt att färdas ännu är gängse hos Sojoter¹⁰⁶¹, Kamasint[s]er¹⁰⁶², Karagasser¹⁰⁶³ och deras stamförwandter, hvilka jemväl uppehållit sig just på de orter, hwarest nämnda bilder¹⁰⁶⁴ äro målade, så kan öfwer deras ursprung intet twifwelsmål äga rum. Af mera twifwelaktig beskaffenhet äro några inskrifter, tecknade med svart färg i en klippa ej långt ifrån byn Abakansk. Dessa utgöra sannolikt en verklig bokstafsskrift, men beklagligtwis återstå af dem numera endast obetydliga fragmenter. Det mesta är medtaget af tiden och på twenne ställen har äfven Gouvernören Stepanow låtit lösbyta klippstycken, dem han i och med sjelfva¹⁰⁶⁵ inskrifterna bortfört. Att framställa de förmodanden, som hos mig upp¹⁰⁶⁶stått med anledning af de få öfrigblefna fragmenterna, besparar jag till ett annat tillfälle.

 19

Härmed lemna wi nu de Jenisejska stränderna, dragande oss österut på den wäg, som ifrån Minusinsk leder uppför Tuba-floden¹⁰⁶⁶. Här möta oss nejder och landskap, mycket olika dem vi tillföre sett inom Abakanska flodområdet. De jemna, skoglösa stepperna äro åtminstone på den högra sidan om Tuba ganska sällsynta och af ringa omfång. Landet är

lxxxiii. Innom samma område befinnas äfven de flesta grafkummel, och det war äfven här Kirgiserna fordom uppehölo sig.

genomskuret af höjder, hvilka åtskiljas från hvarandra genom trängre eller widsträcktare dalar. Så wäl på bergen som i dalarne möter ögat små, angenäma skogslunder, bestående af björk, poppel, asp, vide, ett och annat läkräd m. m. Wackra, betesrika ängar, hvilka inom Abakanska flod-området mera sällan före

- 20 rete sig, fortgå 20 wid Tuba nästan utan afbrott. Gräswäxten är här mycket yppig, i synnerhet på bergen, hvilka öfwerallt i det Minusinska landet äro mera bördiga än slätterna. Den wanligtvis under sommarmånaderna rådande torkan förorsakar, att wextligheten i alla lågländta nejder och framför allt på stepperna förtwinar, bleknar och bortsinar, då deremot i bergsbygden både gräset och träden äga ett friskare utseende. Dertill äro de Minusinska slätterna ännu mycket ömtåliga för frostnätter, hvilka redan i augusti månad pläga infinna sig. Af denna dubbla anledning plöja colonisterna hellst sin åker på bergen, hvilka äro så utomordentligt bördiga, att ett och samma åkerfält besås i mera än tjugo år och gifver 21 en ymnig skörd, utan att man genom några yttre medel befrämjar dess fruktbarhet. Ej mindre bördiga äro de oräkneliga holmar, hvilka bildas både af Tuba, Jenisej och Abakan, men till åkerbruk äro de föga ägnade, så wida de ofta öfverswämmas och under loppet af några år helt och hållet bortföras af wårfloden.

- Det sköna och fruktbara land, som genomskäres af Tuba-floden, innehades fordom af wilda jägare-stammar, hvilka med sina renhjordar irrade omkring i skogarna. Att Kirgis[-]folket¹⁰⁶⁷ i högst ringa mängd utbredt sig höger om Jenisej, bewisas icke blott af historien och traditionen, utan äfven af själva grafkumlen, hvilka här äro ganska fåtaliga. 22 Det är äfven naturligt att Kirgiserna, såsom ett herdafolk, hellre togo i besittning venstra sidan af Jenisej, på hvars nakna stepper de lättare kunde handhafva wården om sina talrika boskapshjordar, än i de Tubinska skogarna. De folkslag, af hvilka nämnda skogar genomströfvades, woro enligt hvad i det

- 1068 The River Salba runs into the Bol'saja Šuš', a tributary of the River Tuba, at N53°58'35" E92°19'43". (TS)
- 1069 *Tuba* || sjelfva ~
- 1070 The rivers Amyl (from the left) and Kazyr or Bolo (from the right) merge to form the River Tuba at N53°46'58" E92°52'39". (TS)
- 1071 The River Kizir runs into the River Kazyr from the right (north-east) at N53°50'58" E93°6'12". (TS)
- 1072 The River Sizim or Mizin does not run into the River Tuba but into the River Malyj Enisej (Kaa-Xem) 144 km from its mouth to Enisej. (TS)
- 1073 Present-day Karatuzskoe at N53°36'12" E92°52'13". Cossacks guarded the border against China since the early 18th century, when Russian rule was extended to the region. Similarly, Cossacks were used to guard other borders of Russia. The *vorpost* (outpost) was a type of Cossack settlement. Сагнаева – Фраенева 2008; Ганин 2008. (TS)
- 1074 The brook known as the Karatuz runs into the River Amyl from the left (south) at N53°37'34" E92°52'32". (TS)
- 1075 rid-/wäg
- 1076 Castrén has also dated his letter to Sjögren from *Schadatska förposten* 5 July (Old Style) and stated that he has eventually decided to travel to the Chinese side of the border to meet the Soyots. Castrén did not have the needed documents to cross the border there but he was not willing to leave the question of the origin of the Soyots

föregående redan blifvit anmärkt, till en del Samoje-der och till en del Ostjaker. Af hvardera folkstammen hafva i sednare tider talrika colonier öfvergått dels till China, dels till de Katschinska och Kojbalska step-erna. De som qvarstadnat i landet, hafva antagit både sed och språk först af Tatarerne och sedan af Ryssarne. I egenskap af Tatarer fortleva ännu, utom de åtta omförmälda Matorer, tvenne små Ost-jak-slägter, af hvilka den ena (lilla Bajgado) uppe-håller sig wid *Salba*¹⁰⁶⁸ och den andra (Kajdeng) wid sjelfva *Tuba*. I öfrigt utgöres hela befolkningen wid Tuba-floden af infödda, deporterade och assimilerade Ryssar. I anseende till landets fruktbarhet är coloni-sationen ganska stark wid Tuba¹⁰⁶⁹, men dess mäkti-ga tillflöden *Amyl*¹⁰⁷⁰, *Kisir*¹⁰⁷¹, *Sisim*¹⁰⁷² äro ännu snart sagdt obebodda. Den öfversta colonie inom hela detta flodsystem utgöres af Schadatska ko-sak-förposten¹⁰⁷³, som är belägen wid den lilla, i Amyl utfallande floden Karatus¹⁰⁷⁴. Några verst of-vanom nämnda förpost upphör äfven landsvägen, och endast en smal ridwäg¹⁰⁷⁵ leder den resande upp-för Amyl in i de Sajanska bergen.

24 På denna wäg anträdde jag den 5 Julii [g. st.]¹⁰⁷⁶ en resa till Sojoterna i sällskap med guldsökare, pres-ter, embetsmän och kosaker, hvilka i hvar sitt sär-skildta wärf förfogade sig till de Amylska guldvaske-rierna. Ehuru mycket olika till stånd och vilkor, bildade likwäl de resande för tillfället en republik, der man knappt kunde urskilja herre från tjenare, prest ifrån klockare, Rysse från Tatar. Presten hade aflagt sin kåpa, embetsmannen sin frack, guldsökaren sin palteau, och alla voro¹⁰⁷⁷ klädda i den wanliga skogs-uniformen, som här på orten består i en kirgi-sisk kappa af kamelhår, en hufva af häst-tagel, som till skygd för myggen bäres om hufvudet, en rund Tatar-mössa med wida skärmar o. s. v. Samtliga kosa-ker och åtskilliga guldsökare voro dessutom försedda med bössor och pistoler, hvilka tid efter annan aflos-sades till nödig påminnelse för vargar och björnar.

- 25 Under sin färd framskred sällskapet i en lång procession, ty vägen war så smal, att twenne personer ej kunde rida i bredd utan följande den ena den andra i hälarne. Ryttarne iaktogo den högtidligaste tystnad och tycktes alla wara mycket upptagna af omsorgen för sin wälfärd. Också war denna omsorg för ingen del öfwerflödig, ty i de Sajanska bergen möter den resande nästan wid hvarje steg faror och äfwentyr. Man färdas här på en wäg, som midt i sommaren är så blöt, att hästen måste wada i gytjtjan ända ned till buken. Det är wäl om djurets fötter under denna gytjtja möta en fastare¹⁰⁷⁸ grund, ty då är ryttaren utom all fara och endast utsatt för obehaget att öfverhöljas med den af hästfötterna uppkastade dyn. Ofta händer det likwäl att djuret med någon
- 26 af sina framfötter blir fastsittande i leran och med all ansträngning ej kan hjälpa sig upp igen. En mindre liflig ridhäst gör härvid icke ens något försök att uppstå, utan kastar sig genast på sida, och wid sådana tillfällen har jag mera än en gång warit i fara att bryta mitt ben i stigbögeln. Är deremot hästen af en mera otålig natur, så söker den med all makt arbeta sig upp ur dyn, gör med sina lediga bakfötter skutt på skutt, slänger sig åt hvardera sidan, och om ryttaren ej är [på] sin wakt, så kan han härwid lätt massacera sina armar och ben¹⁰⁷⁹ emot ett närstående träd, ja till och med få sig ett hål i hufvudet af öfverhängande¹⁰⁸⁰ grenar och qvistar. Ur sådana trångsmål kan dock en omtänksam ryttare alltid hjälpa sig, men det gifwes¹⁰⁸¹ äfwen på den Amylska wägen många ställen, der man¹⁰⁸² måste stiga upp och nedför branta klippor och berg. Här beror ryttarens wälfärd helt och hållet af hästen, ty om den är mindre fast i sina hofwar, så kan¹⁰⁸³ en kullerbytta ej undvikas. Må det likwäl märkas, att sådana kullerbyttor äro ganska sällsynta, ty lifvet är äfwen kärt för hästen och den använder en snart sagdt otrolig klokhet för att afböja den hotande faran. Gäller det att stiga nedför ett brant berg, så har jag ofta anmärkt att hästen,

unsolved. See also Castrén's letter to F.J. Rabbe, 22 March/3 April 1848 in the volume of letters in this series. See also p. 1258–1260, 1316, 1342–1366 and Castrén 1848n: 218–224; 1848b: 316–317. (TS)

- 1077 *vorö klädda i* || hade påtagit sig
 1078 *fastare* || jemnare
 1079 *ben [...] träd* || ben
 1080 *öfverhängande [...] qvistar* || en öfverhängande torr *trädgren* gren och
 1081 *gifwes äfwen* || gifwes
 1082 *man* || den resande
 1083 *kan* || bär

- 1084 *betydligt* || en ~
 1085 *wid* || emo[t]
 1086 *men* || och

om den ej litar på sina hofvar, lägger sig ned på sin buk och med framfötterna drager sig och sin ryttare sakteligen utför berget. Om det wid sådana tillfällen är klokast att låta hästen styra sig sjelf, så gifvas deremot många lika stora faror, dem ryttaren endast genom sin egen omtanke kan undwika. Bland de

❖ 28 oräkneliga äfventyr, i hvilka min ❖ owana wid ridfärder och bristande omhugsan inledde mig under den Chinesiska färden, will jag här omtala ett af de mest wådliga. Under färden genom en tät skog mötte oss ett af stormen afbrutet träd, som låg nedstjelpt öfver vägen, men så högt ifrån marken, att min förridare endast behöfde luta sig något ned i sadeln, för att komma fram under trädet. Ledd af hans föredöme gjorde äfven jag en bugning och den så djup, att mitt bröst kom att hvila emot sadelknappen. Olyckligtwis råkade min häst wara betydligt¹⁰⁸⁴ högre än förridarens, och emedan jag ej tagit denna omständighet i betraktande, hände sig att min rygg kom att häfta wid¹⁰⁸⁵ trädet, hvarwid naturligtwis bröstet klämdes emot sadelknappen. Jag kom wisserligen lyckligt igenom, men lifvet berodde dock här på mindre än en

❖ 29 tum, och i alla fall ❖ aflopp min bröstklämma ej utan menlig påföljd.

Ehuru ängslig, äfwentyrlig och mödosam äger en sådan skogsresa derjemte äfwen sina ljusare sidor. Låt oss t. ex. se, huru vårt kavalleri betar sig, då det wid mörkrets inbrott finner sig nödsakadt att slå läger i en öde skog. Sedan hästarna äro afsadlade, eldbrasan antänd, grytor och thepannor upphängda, utbredas på marken så många sadeltäcken som sällskapet äger och rundtomkring dem nedläggas sjelfwa sadlarna i egenskap af stolar. På det dukade bordet framför nu enhwar sina förråder, bland hvilka naturligtwis prestens och guldsökarens äro de bästa, men¹⁰⁸⁶ litteratörens de sämsta. Sedan sätta sig skogens män gränsle på sadlarne och nu uppstår ett gästabad i äkta skogsmaner. Ost, brännwin och piroger, the, bouillon och madera, fisk, kött, champagne och

☞ 30 caviar, allt förtäres om hvartannat och med ☞ lika god smak, ty det mål som nu intages, utgör både frukost, middag och qwällsward. Sedan hungern är stillad, sitta de gamla qwar wid bordet och dricka, ej såsom nutidens män, utan såsom det dracks i de gamla kämparnas tider. Och wid det de dricka, ljusna efterhand deras fårade pannor och deras kinder skina rosenröda wid skenet af den högt upp i luften fladdrande brasan. Emellertid hafva några svärmande ynglingar dragit sig afsides ifrån det bullersamma dryckesbordet och qvåda i all enslighet wemodsfulla sånger. Manade af ynglingarnes föredöme uppståmna äfven de gamla en chorus och glädjen stiger nu ända upp till skyarna. Ännu några glas och wi se den ena efter den andra sjunka ned emot ett träd, en tufva eller stubbe. Så ligga nu skogens män kringströdda på

☞ 31 den fuktiga marken, och så ☞ stark är winets makt att ingen äger den ringaste känning af det sqvalande störtregn¹⁰⁸⁷, som natten om besköljer hans lemmar.

Ett så beskaffadt äfventyr tilldrog sig, om jag ej missminner mig, tvenne dagar efter vår afresa ifrån den Schadatska kosak-förposten. På den tredje fortsattes resan i regn och rusk genom en bygd, som företrädeswis kallades den svarta skogen. Öfwerhufvud indela Sibiriens infödingar all skog uti svart och hvit, hvilken indelning ofta äfven tillämpas på jorden, wattnet, fåglarna i luften, fiskarna i hafvet och snart sagdt alla föremål i naturen. Med dessa benämningar afses icke blott föremålets färg och utseende, utan äfven deras inre beskaffenhet, och af sådan anledning indelas till och med Gudar och menniskor i svarta och hvita. Tillämpad på skogen tillkännagif-

☞ 32 ver benämningen *svart* ☞ alla slags barrträd, då der[e]mot med *hwit* skog betecknas så väl björken som andra löfträd. Ordet *swart* klingar wäl nog stråft såsom ett epithet för den gröna skogen, men icke dessto mindre gjorde den skog, hvarest vi nu befundo oss, fullt skäl för sitt namn, ehuru den bestod af ett trädslag, som torde benämnas den hvita eller

- 1088 *dunkel* || dunkelhet
 1089 *stigar* || spång
 1090 Bulletin: "Einige von den Herren, die einen etwas grössern Umfang hatten ..."
 1091 *knän* || ben
 1092 *stiga upp* || uppstiga
 1093 Castrén calls his horse *rosinante* after Rocinante in Miguel de Cervantes Saavedra's (1547–1616) novel *Don Quijote*. He also refers to Don Quijote elsewhere in his travel notes and letters in 1847. See p. 1224–1225. On 5/17 March 1846, he had asked Rabbe to send *Don Quijote* to him. See also Castrén's letters to A.J. Sjögren, on 22 Feb./6 March and 5/17 Aug. 1847 in the volume of letters in this series. (TS)
 1094 *mina [...] förut* || jag förut
 1095 *hufvud-/stupa*

silfvergranen (R[yska] пихта). Det är likväl möjligt att skogens dunkel¹⁰⁸⁸ för det närvarande till en del äfven härrörde af de tjocka dimmor, hvilka liksom rökmoln höjde sig upp ifrån bergen och förmörkade hela atmosfären. Detta dunkel ökades ytterligare derigenom, att i den svarta skogen ej fanns någon uthuggen väg, utan endast några smala, i kors och tvärs löpande stigar¹⁰⁸⁹, hvilka beskuggades af lum-miga träd. Emellan dessa träd war passagen så trång, att karawanen med största möda slog sig derigenom.

- ☞ 33 Några bland ☞ de andliga herrarne, hvilka i colossala dimensioner ej sällan taga öfwerwigt af lekmän, nödgades till och med för det trånga utrymmets skull lemna sina hästar och påstande fortsätta resan till fots.¹⁰⁹⁰ Uttröttad af den beswärliga ridten gjorde äfwen jag ett försök att för omwexlings skull anställa en fotvandring, men fann härwid mina knän¹⁰⁹¹ så illa medfarna, att jag knappt kunde röra mig ur stället. Det war således nödwändigt att åter stiga¹⁰⁹² upp i sadeln, men denna uppstigning för sig gick så långsamt, att karavanen under tiden hann komma mig ur sigte. Nu fogade äfwen missödet att den lilla stig, hvarpå jag framred, i en handvändning förswann liksom genom ett trolleri. Häröfwer blef min rosinante¹⁰⁹³ så bestört, att den utan all besinning började ränna ☞ in i den djupa skogen. Det bar af i skenande streck, och om mina¹⁰⁹⁴ knän ofta förut fått pröfva styrkan af de Sajanska granarna så war jag nu i fara att krossa alla leder och lemmar. Mon om att åtminstone rädda mina ögon betäckte jag dem med min högra hand och sökte, så widt möjligt, hejda hästen med den venstra. Troligen skulle dock mina bemödanden hafva förblifvit fruktlösa, om ej händelsen fört i min väg en göl, hvarwid hästen så tvert afstادنade att jag hufvudstupa¹⁰⁹⁵ nedföll i gyttjan. Knappt uppstigen i sadeln hörde jag min häst utbrista i ett gällt gnäggande, och nu bar det åter af i en annan direction, men med allt samma fart och under en oafbruten bastonade. Det räckte lyckligtwis ej

☞ 35 länge, förrän hästen åter ☞ hejdade sitt lopp, och då jag nu omsider fick tid att se mig omkring, så warseblef jag tätt framför mig en del af karavanen och på ett litet afstånd twenne guldwaskerier.

Det behöfwer knappt nämnas, att alla de andliga och många werldsliga herrar qvarstadnade i waskerierna för att vårda sina sår. Då de mina wid en anställd besigtning ej befunnos wara af någon alltför farlig beskaffenhet, så lät jag endaß torka mina kläder under natten och fortsatte följande dagen min resa i sällskap med några kosaker och guldsökare. Wår wäg gick nu till en början öfver berget *Tschókur*, som tillwunnit sig en widsträckt ryktbarhet genom fruktansvärda bråddjup. Efter att utan synnerliga

☞ 36 olyckshändelser hafwa passerat dessa bråddjup, ☞ uppnådde¹⁰⁹⁶ wi mot aftonen Amyl-floden och fortsatte nu wår resa uppför dess stränder. Här satte hwarken granarna eller bergen något hinder i wägen för wår resa, men guldsökarne höllo dock detta wägastycke för det allraswåraße, emedan man här måste arbeta sig fram öfver ett ojemt stenhölster¹⁰⁹⁷ och oupphörligt swäfvade i fara att ifrån de hvassa klippkanterna nedstörta i floden. Ehuru sterilt stranden war, tyckte jag mig dock på något ställe warseblifwa spår af en gammal wäg, hvilken förmodligen warit banad af Matorerne. Ty enligt hwad traditionen förmäler, uppehöll sig fordomtima wid Amyl talrika Mator-familjer, hvilka än jagade i bergsbygden, än åter bedrefwo fiskafänge i floden. Nu har detta slägte allaredan försvunnit, och den resande möter

☞ 37 ☞ wid¹⁰⁹⁸ Amyl för det närwarande endaß några ömkliga balaganer, af¹⁰⁹⁹ hö eller näfwer, hvilka höstetiden bebos af Ryska fiskare, men om sommaren stå öde och om wåren till större delen bortsopas af flodwattnet. Undantagswis fann jag dock tre af de nämnda balaganerna upptagna af kosaker, hvilka blifwit posterade wid Amyl för att hafwa ett waksamt öga öfver de talrika förrymmaren, hvilka nästan alldagligen aflägsna sig ifrån guldwaskerierna.

1096 uppnådde || kommo

1097 sten-/hölster

1098 wid || me

1099 af || hvilka

- 1100 *styrde [...] med* || kastade sig en af mina följeslagare med raskt m[od]
 1101 *starka* || häft[iga]

Komna öfwer berget Tschókur hamnade wi innan kort uti en af de omförmäldta kosak-balagerna. Här tillställdes, såsom wanligt, en serenad om aftonen, men wid dagens gryning sadlades åter hästarne och karavanen satte sig i rörelse. Af de många korstecken, som mina rättrogna reskamrater gjorde

❖ 38 wid afresan, kunde jag ❖ med lätthet sluta att de wäntade sig en svår dag, kanske i följe af det sqvalande regnet, kanske äfven för den svåra wägens skull och troligen mest af den anledning, att karavanen under dagens lopp måste bana sig twenne gånger öfwer floden Amyl, som ansågs wara mycket farlig både för sitt strida lopp och djupa watten. Sißnämda fruktan hade till den grad betagit några guldsökare, att de wid första öfwerfartsstället alldeles icke wågade sig i wattnet, utan beslöto att hellre göra en liten omwäg och låta ro sig öfwer floden med en båt. Emellertid styrde¹¹⁰⁰ en af mina följeslagare sin häst med raskt mod ned i floden, jag följde honom i spåren och landade lyckligt på motsatta stranden.

❖ 39 Genom denna be❖drift blef jag skilld ifrån guldsökare-karavanen och fortsatte nu min resa i sällskap med twenne kosaker, hvilka ifrån sjelfva begynnelsen blifwit bestämde till mina drabanter. De twenne kosakerna woro raska och modiga män, hvilka rusade fram öfwer skrofliga klippor med en sådan lätthet, såsom hade de ridit på en öppen landsväg. Wisseligen bar det ofta öfwerända så wäl för dem såsom för mig, men wid dessa kullerbyttor ledo dock hästarne större skada än deras ryttare. Och de skråmor, som föllo på min lott, fördrog [jag] med wida större lugn, än den kalla nordanwinden och det starka¹¹⁰¹ regnet. Det war i sjelfwa werket den hårda wäderleken, som äfven förmådde kosakerna att skynda på, ty de woro högst angelägna att åtminstone för natten få sig tak

❖ 40 öfwer hufvudet. Häri lyckades de ❖ äfven enligt sin önskan, ty ännu före mörkrets inbrott anlände wi till Nikolajewsk, som är ett af de förnämsta guldvaskerierna i Amylska systemet.

Det hade varit min afsigt att utan uppehåll fortsätta min resa ifrån Nikolajewsk, men här mötte mig den obehaglighet att guldsökarne wägrade gifwa mig skjuts, under förewändning att de med lärda resande ej hade något att skaffa. Sålunda ur stånd att komma från stället nödgades jag qwarstadna i guldvaskeriet under¹¹⁰² wäntan på den af mig öfwergifna karavanen, hvari befunno sig några inflytelserika personer och bland deras¹¹⁰³ antal sjelfwa den Minusinska kretschefen. Genom hans¹¹⁰⁴ bemedling lyckades det mig omsider att efter tre dagars wäntan erhålla ett nödigt antal hästar och en Tatarisk wägwisare, som enligt egen försäkran tillbragt större delen af sitt lif hos Sojoterne. Jag anförtrodde mig helt och hållet åt denne mannens ledning och styrde min kosa Amyl-floden uppföre genom wäglösa, oländiga och obebodda nejder. Efter en dagsresa anlände jag till mynningen af floden *Irtsuk*¹¹⁰⁵, belägen endast tre dagsresor ifrån den *Swarta sjön* (Kara köl), hwadan Amyl tager sitt ursprung¹¹⁰⁶. Lemnande denna flod åt höger fortsatte jag nu min resa uppför¹¹⁰⁷ stranden af *Irtsuk*, som beredde åt mig och min lilla karavan ett svårt dagswerke. Här fanns ej tecken till wäg, marken war uppfylld med bottenlösa källsprång och så starkt skogbewäxt, att man än måste bryta¹¹⁰⁸ sig fram med yxa, än åter wada uppför den strida och steninga flodfäran. Många wådliga äfwentyr tillstötte oss under loppet af denna dag, men wid aftonens inbrott befunno sig likwäl alla helbregda på spetsen af de Sajanska bergen eller den så kallade *Ural*.¹¹⁰⁹

Kasta wi härifrån en blick omkring oss, så se wi på¹¹¹⁰ alla håll en wild skogsbygd, genomskuren af talrika floder, hvilka åtföljas af betydliga bergsgrenar¹¹¹¹, löpande ut ifrån den Sajanska kedjan. Sjelfwa denna kedja delar sig wid Svarta sjön i twenne grenar¹¹¹² eller *Uraler*. Den ena och såsom det tyckes större grenen fortlöper i öster och väster, men den andra gör wid Svarta sjön en böjning åt norr och

- 1102 *under* || och
 1103 *deras antal* || dem
 1104 *hans* || den
 1105 The River Urten-Suk, flowing into the River Amyl from the right 228 km from its mouth, at N53°1'11" E94°21'40". (TS)
 1106 Lake Kara Köl where the River Amyl begins is at N52°49'14" E94°7'14". (TS)
 1107 *uppför* || längs
 1108 *bryta* || bana
 1109 The mountains on the Russian-Chinese border, at present the internal Russian border of the Tuva Republic. Its highest points are over 1,700 m above sea level. Castrén reached it at ca. N52°56' E94°25'. (TS)
 1110 *på* || en
 1111 bergs-/grenar
 1112 *grenar* [...] *Uraler* || grenar, bildande tvenne *Uraler*

- 1113 Bulletin: Kóder...
- 1114 *eller* || och
- 1115 The mountain tops called Kader, Korom, Kobur, Kyrka and Toros Taskyl belong to a highland area in the Saján Mountains. Лисовский 1894. (TS)
- 1116 In *Morgonbladet* "Forts. härnäst" from the mscr, but there is no continuation. However, see Castrén 1848b: 317–320; 1848a; 1848g and the diary notes beginning from p. 1367.
- 1117 The mscr in SKSA A721 is a notebook of 56 pages of ca. 15 x 22.5 cm. It has the pencil-written title: *Till Assess[or] Rabbe*. This is followed by the title *Rese-anteckningar*. This travel report does not belong together with the ones numbered I and II. Castrén sent it to Sjögren from Irkutsk on 12/24 August 1848. The report was published in *Morgonbladet* 99/1848 and 5, 7, 8/1849 (28 Dec. 1848, 18, 25, 29 Jan. 1849) and Castrén 1855: 387–409. It appeared in German in the *Bulletin* of the Academy of Sciences in St Petersburg. Castrén 1848i; 1848–1849. Cf. from p. 1482 on.
- 1118 It is uncertain if this number is in Castrén's own hand.
- 1119 The governorate centre on the River Angara west of Lake Bajkal at N52°16'24" E104°17'3". The Cossack fort of Irkutsk was founded in 1661 and it was awarded the privileges of a town in 1686. The Governorate of Irkutsk was founded in 1764. In Castrén's time Irkutsk had ca. 14,000 inhabitants and it was also an industrial centre. Статистическія таблицы: 14; Губернии

43 wänder sig derpå äfwen åt öster. Det är på denna gren, wi 43 nu ega vår ståndpunkt, och tätt inwid vår sida reser sig den skyhöga, snöomhöljda bergstoppen *Káder-taskyl*¹¹¹³. På något afstånd warseblifwa wi flere andra lika höga och med stora snömassor betäckta bergstoppar eller¹¹¹⁴ taskyler, såsom *Korom-*, *Kyrky*, *Kodur-*, *Ala-taskyl* m. m.¹¹¹⁵ Om nästan alla bland dessa taskyler kan vår Tatariska följeslagare förtälja någon forntida sägen, men här wilja wi endast anföra hans berättelse om Toros-taskyl, hvilken utan tvifvel äger en historisk grund.

"Toros hette en Sojotisk man, som lefde för 200 år tillbaka och betalte skatt åt den Chinesiske Kejsaren. I afsigt att undandraga sig denna skatt beslöt 44 Toros att flykta till 44 Sibirien med sin hela slägt utgörande 35 personer. Häröfwer uppretade gåfwo sig Sojoterne att förfölja sin[a] undanflyende landsmän. Då Toros märkte att fienden stod honom bak hälarne, uppsteg han på den efter honom benämnda Toros-taskyl och banade sig i största hast en wäg uppför berget, som ännu skall wara synlig och af Tatarerne benämnas Toros' wäg. Kommen på den branta klippspets, radade Toros några stockar wid klippans rand, fastband dem med starka remmar och uppstaplade mot stockarna en hög af stora stenar. Så snart de förföljande hunnit under klippan, afskar Toros alla de remmar, som uppehöll stockarna och 45 stenhögen. Wid det nu timade stenregnet 45 omkommo fienderna till sista man, men Toros och hans slägt fortsatte lyckosamt sin wäg till Amyl, der de sedan lefde i sänja och frid med Matorerne."

Medan jag lyssnade på Tatarens berättelser, hade oss ovetande ett digert åskmoln samlat sig öfver våra hjessor. Plötsligt skrällde i luften ett slag, så starkt att det colossala berget tycktes svigta under våra fötter. Förskräckta rusade alla på sina hästar, och nu bar det af i fullt strek utför Ural in på det Chinesiska området.

(Fortsättning härnäst)¹¹¹⁶